

HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENTET

Du er her: [Helse- og omsorgsdepartementet](#) < [Dokumenter](#) < [NOU-er](#) < [5 LSD](#)

NOU 2003: 33

Granskning av påstander om uetisk medisinsk forskning på mennesker Bla i dokumentet: < [4 Kommisjonens arbeidsmåte,...](#) | [6 Elektroder](#) > | [Dokumentets forside](#)**5 LSD****5.1 Mandat og påstander**

I kommisjonens mandat heter det at det «gjentatte ganger [har] fremkommet påstander om at forsøkspersoner er misbrukt i medisinsk forskning i etterkrigstidens Norge.» Slik forskning skal blant annet ha funnet sted ved at utsatte grupper har vært gjenstand for forskning med LSD. Mandatet angir derfor at kommisjonen skal granske «alle forhold i forbindelse med påstander om at det i etterkrigstiden fram til ca. 1975 skal ha blitt foretatt forskning med LSD [...] på mennesker.» Mandatet presiserer dette ved å si at de aktuelle påstandene synes å dreie seg om to forskjellige typer forskning, det vil si «eksperimenter med [...] LSD på psykiatriske pasienter i forbindelse med psykiatrisk forskning» og «forsøk med LSD på krigsbarn og med LSD [...] på psykiatriske pasienter i militær hensikt.»

1. Påstandene om at psykiatriske pasienter skal ha blitt usatt for forskning med LSD ble, etter det kommisjonen kjenner til, første gang fremsatt offentlig i 1992. Den 26. mai 1992 bragte Dagbladet en artikkel med overskriften «Over 500 nervepasienter behandlet med LSD». I artikkelen skriver avisen blant annet følgende:

«Mer enn 500 pasienter ved Modum Bad Nervesanatorium ble behandlet med LSD i årene 1961 til 1973. Overlege Gordon Johnsen ledet eksperimentene med velsignelse av helsemyndighetene. CIA kan ha betalt regningen.»

«Selv om det ikke kan dokumenteres at CIA verken direkte eller indirekte betalte LSD-prosjektene på Lier og Modum, er det avklart flere faktiske forhold som tyder på sammenheng mellom LSD-virksomhet og CIA medvirkning»

Bakgrunnen for avisens oppslag var rapporten «Psykiatriens bruk av LSD i behandling og forskning», utarbeidet av psykolog og kriminolog Joar Tranøy. Påstandene ble utdypet i en kronikk av Tranøy, som stod på trykk i avisen dagen etter, den 27. mai 1992. I 1995 utgav Tranøy boken «Psykiatriens kjemiske makt», hvor disse påstandene videreføres. **1**

2. Påstandene om at særlig krigsbarn skal ha blitt utsatt for tilsvarende forskning ble først offentlig fremsatt på et senere tidspunkt. Den 4. september 2000 skrev Dagsavisen følgende:

«Norske institusjoner skal i 50- og 60-årene ha brukt krigsbarn og andre svake grupper som «forsøkskaniner» i militære forsøk med LSD. Tre eller fire av de ti krigsbarna skal ha dødd i eksperimentene. »

«Eksperimentene skal ha funnet sted ved Modum, Reitgjerdet og Gaustad sykehus i samarbeid med Farmakologisk institutt ved Universitetet i Oslo, Hærens våpentekniske korps og CIA.»

Bakgrunnen for avisens oppslag var påstander fremkommet i et erstatningssøksmål anlagt mot staten. Ved stevning av 10. desember 1999 anla flere personer med tyske fedre søksmål mot staten med påstand om en rekke brudd på menneskerettighetene. Påstanden om eksperimenteringen ble fremsatt i prosesskriv av saksøkernes prosessfullmektig, advokat Randi Hagen Spydevold. Påstandene fremsatt i søksmålet ble også referert i en rekke utenlandske medier.

3. I forlengelsen av oppslagene om krigsbarnsaken, skrev professor Tore Pryser i Dagbladet 14. oktober 2000 en kronikk med tittelen «Krigsbarn, LSD og CIA». I kronikken omtaler Pryser boken «Journey into Madness» av den britiske journalisten og BBC-produsenten Gordon Thomas. Under henvisning til Thomas skriver Pryser:

«Det oppsiktsvekkende i norsk sammenheng er Gordon Thomas' påstand om at «CIA was using German SS prisoners and Norwegian quislings taken from jails and detention centres as guinea pigs to test Cameron's theories about mindcontrol. The Agency preferred to conduct such clinical trials outside US because sometimes they were terminal – the guinea pig ended up dead.» »

4. Påstandene om LSD-forsøk med dødelige utfall er også gjentatt etter at kommisjonen ble nedsatt. I 2002 utgav den tyske forfatteren og TV-produsenten Egmont R. Koch, sammen med Michael Wech, en bok med tittelen «*Deckname Artischocke. Die geheimen Menschenversuche der CIA*». Forfatterne skriver på side 215-216 følgende om LSD-forsøk:

«Am Farmakologisk Institut der Universität Oslo wurde deutschen Kriegsgefangene, Gefängnisinsassen, Psychiatrie-Patienten und so genannte *krigsbarn* -Kinder für die Menschenversuche herangezogen. Bei Letzteren handelte es sich um Nachkommen norwegischer Frauen, die von deutschen Besatzungssoldaten schwanger geworden waren. Die Kinder waren
Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene
Grafikk måling og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler [eller](#) fortsette å
vanlig hvis du godtar dette.

1 capture

27 Aug 2014

på mennesker. Samtidig henviser mandatet til at det er tale om to sett med påstander. På den ene side er det tale om forsøk på psykiatriske pasienter i forbindelse med *psykiatrisk forskning* . På den annen side er det tale om forsøk på psykiatriske pasienter, herunder også krigsbarn, i *militær hensikt* . På bakgrunn av dette lot kommisjonen granskningen følge to parallelle spor.

For det første fulgte kommisjonen påstandene som knyttet seg til LSD-forsøk i psykiatrisk forskning, herunder at forskningen hadde forbindelse med CIA. Kommisjonens granskning var her bredt anlagt. Kommisjonen la vekt på å kontakte en rekke psykiatriske institusjoner, oppta forklaring fra en rekke fagpersoner samt komme i kontakt med pårørende og pasienter. Det var også viktig å kartlegge bruk av og eventuell forskning med LSD i andre land i granskningsperioden.

For det andre fulgte kommisjonen påstandene om forsøk med LSD i militær hensikt. Kommisjonen mottok tidlig opplysninger som ble vurdert som meget interessante. Det skulle imidlertid vise seg å være vanskelig å få dokumentert hva disse opplysningene bygget på, og kommisjonen forsøkte derfor gjennom en rekke ulike granskningsskritt å trenge til bunns i denne saken.

At kommisjonen fulgte to parallelle spor, gjør det vanskelig å gi en samlet og kronologisk fremstilling av de ulike granskningsskrittene. Kommisjonen har derfor valgt innledningsvis under dette kapittel å gi en fremstilling av LSD som stoff, se punkt 5.3. Der nest vil kommisjonen under punkt 5.4 gi en fremstilling av den del av granskningen som særlig har sammenheng med påstander om LSD-forsøk i psykiatrisk forskning. Denne fremstillingen vil i stor utstrekning fokusere på bruk og praksis ved norske psykiatriske institusjoner. Kommisjonen vil deretter under punkt 5.5 gi en fremstilling av de undersøkelser som mer spesifikt dreier seg om påstandene om LSD-forsøk i militær hensikt.

Ved å spalte opp fremstillingen på denne måten, håper kommisjonen at det blir enklere å se hvorledes kommisjonen arbeidet parallelt med to noe ulike spor. Samtidig er det klart, slik kommisjonens granskning også viste, at det også er en nær sammenheng mellom de forskjellige påstandene. Avslutningsvis vil kommisjonen derfor under punkt 5.6 gi en kort, sammenfattende og oppsummerende fremstilling av påstandene om LSD-forsøk.

5.3 LSD

Mandatet angir at kommisjonen skal granske påstander som knytter seg til forsøk med «LSD». LSD (lysergsyredietylamid) er et stoff som opprinnelig utvinnes av ergot, en sopp som på norsk kalles meldrøye og som fortrinnsvis vokser som parasitt på rug- og andre kornplanter. I 1938 begynte den sveitsiske forskeren Albert Hofmann å arbeide med ergot. Samme år fremstilte han og hans kollega, Stoll, stoffet delvis syntetisk i laboratoriet til det sveitsiske legemiddelfirmaet Sandoz. Det halvsyntetiske stoffet fikk navnet LSD-25. Ved hva Hoffmann selv karakteriserte som et lykketreff, oppdaget han i 1943 for egen hånd stoffets sterke psykiske virkninger. **2**

Senere, i 1947, gav Stoll stoffet til mennesker, og han benyttet også stoffet ved behandlingen av psykiatiske pasienter ved universitetsklinikken i Zürich, som ledd i psykoanalyse. Etter hans erfaring medførte LSD «en regresjon til utviklingsmessig tidligere opplevelsformer og fortrent materiale dukker frem». Dette kunne etter hans oppfatning utnyttes psykoterapeutisk. **3** I USA offentliggjorde Busch og Johnson sine første resultater med LSD som psykoterapeutisk hjelpemiddel i 1950. **4** Bruken fikk i USA først et visst omfang fra 1952.

Psykiater Einar Kringlen beskriver virkningen av LSD på følgende måte: **5**

«LSD kan i ganske små doser framkalle betydelige perseptuelle forandringer i form av livlige synsopplevelser mens en person er i våken tilstand. I større doser kan stoffet gi en delirios reaksjon. Man mener at LSD og andre stoffer i denne gruppen kan ha varierende grad av psykisk, men ingen fysisk, avhengighet. Videre finnes hurtig toleranseutvikling som imidlertid forsvinner fort [...] Den første opplevelsen av LSD er som regel den sterkeste. Virkningen av LSD og meskalin kommer gjerne etter en til to timer og varer i fire timer eller mer, alt etter personlighet, sinnstilstand ved stoffinntaket og det miljøet som omgir personen i øyeblikket. Vanligvis kommer det først en fase der personen trekker seg inn i seg selv. Den dagligdagse verden blir triviell, grå og uinteressant. Humøret stiger og man føler seg vel. Alt oppleves sterkere, og omgivelsene er forandret. Vanligvis likegyldige ting som stolben og sofaputer kan oppfattes som helt spesielle fantastiske gjenstander. Noen opplever rene fargesymfonier, i blant opptre en forandret kroppsoppfatning. Kroppsdeler blir forstørret eller forminsket, og man kan også føle at man står utenfor sin egen kropp og betrakter denne på avstand. Rike fantasier og endog erindringer fra langt tilbake i barndommen kan dukke opp. Personen kan oppleve sin egen død, eller sin egen gjenfødelse. Som regel bevarer individet sin innsikt i at opplevelsen er kunstig, men enkelte ganger kan det opptre vrangforestillinger, særlig av forfølgelsesnatur. Hyppig ser man depressive tendenser etter oppvåkningen. Av alvorlige komplikasjoner må nevnes utbrudd av panikk og aggresjon, samt forvirringstilstander. Mord og suicid har forekommet etter inntak av LSD.

«Andre bivirkninger av LSD kan være såkalte flash backs, det vil si at traumatiske inntrykk, erfaringer og opplevelser under rus kommer tilbake uten inntak av LSD. Disse kan komme tilbake med jevne mellomrom og opptil flere år etter den utløsende rus. Det synes å være faglig enighet om at flash backs ikke er kjemiske reaksjoner på LSD, men snarere psykiske reaksjoner på sjokkartede og traumatiske opplevelser under LSD-rus. Flash backs kan også oppstå gjennom psykoterapi eller som følge av nye traumatiske opplevelser.

Det har vært og er fremdeles faglig uenighet om LSD har noen terapeutisk funksjon. De terapeutene som brukte LSD i behandling, oppfattet stoffet som en snarvei til det underbevisste, og derfor spesielt velegnet for terapeutisk formål i psykoanalyse. Traumer og andre opplevelser ble etter deres oppfatning lettere tilgjengelig fordi LSD bidro til å senke motstanden og legge materialet åpent for terapeuten. Ved denne psykoterapeutiske bruken av LSD var dosene vanligvis mellom 25-100 mikrogram, og i enkelte tilfeller opp til 300 mikrogram. **6**

Større doser fra 300 til 2000 mikrogram ble benyttet for å bryte helt gjennom pasientens forsvar med en enkelt dose, såkalt psykedelisk terapi. Hensikten med denne behandlingen synes å ha vært å oppnå en form for «død og gjenfødelse» i form av sterke erfaringer med å bryte gjennom emosjonsskapsler, cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonsskapslene trafikk måling og optimalisering av tjenesten din. Du kan deserbliken vår bruk av informasjonsskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?i>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

«modellpsykose». **8** Begrepet «modellpsykose» er ikke entydig, men ble beskrevet slik av Gordon Johnsen: **9**

«I psykoterapien av psykosene har vi fremhevet det nødvendige i å forsøke å lære å forstå pasientens eget språk og komme dem i møte med deres eget språk. Men ved selvforsøk med modellpsykoser tror jeg alle gjennomlever en merkelig erkjennelse av plutselig å forstå alle disse begreper og symptomer på en helt annen måte enn før ved selvpålevelse og innsikt.»

5.4 Påstander om LSD-forsøk i psykiatrisk forskning

5.4.1 Innledning – kartlegging av påstandene

Påstandene om LSD-forsøk som ledd i psykiatrisk forskning er særlig knyttet til utsagn fra Joar Tranøy. **10** Tranøy har ved flere anledninger fremsatt påstander om bruken av LSD i Norge. I sin rapport fra 1992 oppgir Tranøy at disse påstandene «bygger på gjennomgang av internasjonal og nasjonal tidsskriftslitteratur inneholdende artikler, diskusjoner og spesielle meddelelser» samt «årsberetninger, brev, samtaler, intervjuer og sykejournaler». **11** Tilsvarende kildetilfang synes å ligge til grunn for Tranøys bok fra 1995. **12**

Det kildematerialet som Tranøy har bygget på har også vært tilgjengelig for kommisjonen. Som fremstillingen i det følgende vil vise, har kommisjonen imidlertid i mange tilfeller hatt tilgang på et bredere og mer fullstendig materiale enn det Tranøy har basert seg på.

Kommisjonen har også opptatt en lengre forklaring fra Tranøy i anledning hans påstander. Denne forklaringen tilførte imidlertid bare i begrenset grad nye opplysninger om bakgrunnen for påstandene.

5.4.2 Kartlegging av LSD-bruk ved norske psykiatriske institusjoner

5.4.2.1 Innledning

Det er hevdet at den første LSD-forskningen i Skandinavia «sannsynligvis [fant] sted i Norge med «Liergruppen» som i 1955 eksperimenterte med LSD på rotter, med støtte fra det amerikanske forsvarsdepartementet». **13**

Dette medfører ikke riktighet. Riktignok foretok Per Lingjærde og Odvar E. Skaug i 1955 forsøk med LSD på rotter. **14** Disse forsøkene fant imidlertid sted i Richmond, Virginia, hvor begge oppholdt seg på dette tidspunkt. Lingjærde og Skaug ble først senere tilknyttet Lier Sykehus.

LSD ble formelt innført til Norge av legemiddelfirmaet Sandoz, som søkte om registrering av Delysid (LSD) ved anmeldesskjema av 19. juli 1960 til Spesialistkontrollen på Blindern. I forbindelse med behandling av søknaden uttalte overlege H.G. Dedichen i udatert skriv:

«Det synes å være på det rene at dette preparatet er altfor farlig til at man på dette tidspunkt kan anbefale at det blir bragt i handelen i Norge. Vi har ikke mulighet til å anbefale begrenset salg, bare til sakkyndige. Jeg mener derfor at registrering må bli avslått, og at de få leger som kommer til å ønske å bruke det må bli henvist til innførsel på registreringsfritak.» **15**

Registrering ble etter dette nektet av Helsedirektøren på rådsmøtet 24. august 1960, og stoffet ble brukt med hjemmel i reglene om registreringsfritak.

I 1963 vedtok Helsedirektoratet å begrense privatpraktiserende psykiateres adgang til å benytte LSD, ved at det ble stilt krav om tillatelse for denne bruken. **16** I praksis innebar dette at bruk av LSD ble forbeholdt sykehusinstitusjoner. **17**

Legemiddeloven av 20. juni 1964 nr. 5, med tilhørende forskriftsverk, innebar et totalforbud mot all befatning med narkotika, definert som cannabis, desomorfin og heroin. Med hjemmel i loven gjorde departementet kort tid etter de fleste bestemmelsene om narkotika gjeldende også for andre stoffer som lett kunne misbrukes, herunder LSD. Selv om forskriften åpnet for visse unntak, slik at for eksempel LSD i begrenset omfang kunne benyttes i psykiatrisk behandling, var hovedreglene at bruk av stoffet var straffbart. **18**

5.4.2.2 Henvendelser til helseinstitusjoner

Kommisjonen har kontaktet en rekke psykiatriske institusjoner med forespørsel om bruk av LSD. På bakgrunn av de innkomne svar og annen informasjon ble det relativt tidlig klart at granskningen kunne konsentreres om et fåtall institusjoner.

I Norge ble psykiatrisk behandling med LSD påbegynt i 1961 ved Modum Bad Nervesanatorium og Lier sykehus. **19** Ved statens klinikk for narkomane på Hov i Land ble LSD tatt i bruk i 1962, som ledd i behandlingen av narkomane. **20** LSD ble i enkelte tilfeller også anvendt ved Vinderen psykiatriske klinikk i Oslo og Haukåsen psykiatrisk avdeling i Trondheim.

I tillegg til bruken ved disse institusjonene er kommisjonen også kjent med at det ved Gaustad sykehus sent på høsten 1959 eller 1960 foregikk et frivillig forsøk med LSD i regi av Randolph Alnæs.

5.4.2.3 Arkiver fra Norges Medisinaldepot

Norges Medisinaldepot (NMD), opprettet i 1957, hadde rettslig monopol på engrosomsetning, import og eksport av legemidler. Dette innebærer at NMD for en større del av granskningsperioden må ha forestått samtlige leveranser av LSD, til sykehus og andre behandlingsinstitusjoner.

Kommisjonen kontaktet på denne bakgrunn NMD med en forespørsel om selskapet hadde arkiverte opplysninger om slike LSD-leveranser. Kommisjonen var særlig interessert i til hvilke institusjoner og i hvilket omfang slike leveranser hadde funnet sted.

NMD kunne opplyse at det var lite sannsynlig at selskapet i dag har slike opplysninger. Det ble opplyst at selskapet bare i begrenset utstrekning har bevart arkivmateriale fra den aktuelle perioden. Det bevarte materialet er mindre godt systematisert, og eventuelle arkivsøk ville derfor være svært arbeidskrevende. Videre fikk kommisjonen opplyst at det under enhver omstendighet var lite sannsynlig at det i det gjenværende materialet vil finnes informasjon om slike leveringer. På

bakgrunn av disse opplysningene, valgte kommisjonen ikke å forta ytterligere undersøkelser i anledning dette. Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene er små filer som lagres på din enhet og hjelper oss med å forbedre vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke nettstedet vårt. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke nettstedet vårt. Kommissjonens kartlegging av omfanget av LSD ved norske psykiatriske institusjoner avdekket at stoffet kun ble brukt ved et fåtall institusjoner. På denne bakgrunn valgte kommisjonen å konsentrere granskningen til Modum Bad Nervesanatorium, Lier

5.4.3.1 Innledning

Innen psykiatrien var bruk av LSD i granskningsperioden intet særnorsk fenomen. Kommisjonen var på et tidlig tidspunkt klar over at LSD var benyttet ved psykiatriske institusjoner i en rekke andre land. For kommisjonen var det av interesse å skaffe seg kunnskap om omfang og innhold av den utenlandske praksisen. Denne kunnskapen var nødvendig av flere årsaker. For det første satte den kommisjonen i stand til å foreta en mer målrettet granskning. For det andre satte den kommisjonen i stand til bedre å vurdere bruken av LSD ved norske psykiatriske institusjoner.

I det følgende vil kommisjonen gi en kort redegjørelse for utbredelse og bruk av LSD i relevante og sammenlignbare land.

5.4.3.2 Internasjonale konferanser om LSD

I 1959 deltok ledende LSD-forskere fra USA, Canada, England og Nederland på en konferanse om LSD i USA. **21** Det som i første rekke kjennetegnet innleggene og diskusjonene på konferansen var optimisme i forhold til bruken av stoffet i behandling. Den uenighet som hersket synes særlig å ha dreiet seg om hvilken bruk av preparatet som gav beste effekt. Flere hevdet at stoffet i seg selv ga tilstrekkelig kurativ virkning, mens andre understreket at LSD kun var et hjelpemiddel i psykoterapi. Forskerne var imidlertid også klar over at stoffet kunne ha uheldige virkninger, men det synes å ha vært en utbredt oppfatning at måten stoffet ble brukt på og ikke stoffet i seg selv, var utslagsgivende for bivirkningene.

I følge deltagerlisten fra konferansen i 1959 var det ingen nordmenn tilstede, hverken som deltagere eller foredragsholdere. Ved en senere konferanse om LSD, holdt på South Oaks Hospital i New York i 1965, deltok overlege Gordon Johnsen. **22**

I granskningsperioden ble det også utført forskning med LSD for å studere virkningen av stoffet i forhold til andre stoffer som Methsergide og Psilosybin, på blant annet migrene. Forsøkene ble utført enten singel-blind eller dobbel-blind. **23** På den tidligere nevnte konferansen i USA i 1965, redegjorde Abramson, Director of Research, South Oaks Psychiatric Hospital, Amityville, Long Island, for resultatene av syv års forskning. Redegjørelsen er inngående og gir en omfattende beskrivelse av metode, forsøk, forsøkspersoner og resultater.

5.4.3.3 Tyskland

Når det gjelder bruk av LSD i Tyskland, har kommisjonen tatt utgangspunkt i praksis ved den psykiatrisk-nevrologiske universitetsklinikk i Göttingen. Leder for psykoterapiavdelingen ved klinikken var dr. med Hanscarl Leuner. Ved siden av Powick hospitalet i England var denne klinikken en av de mest innflytelsesrike i Europa for behandling med LSD. Under konferansen om LSD i 1965, som omtalt under punkt 5.3.4.2 ovenfor, redegjorde dr. Leuner for sine erfaringer med LSD i løpet av en tiårsperiode.

LSD ble gitt som injeksjon, i begynnelsen i form av doser opp til 600 mikrogram. Erfaringer viste at pasienten fikk vanskeligheter med å bearbeide inntrykkene hvis dosen ble for sterk, og etter hvert ble dosene svakere. Normalt doseringsnivå lå på 60-150 mikrogram. Etter dr. Leuners oppfatning måtte man regne med 40-60 behandlinger hvis man skulle få full nytte av terapien. Det var først og fremst selve rusen og pasientens opplevelse av denne som var viktig. Pasienten ble spurt om han var villig til å bli behandlet med LSD, og det praktiske opplegget ble drøftet med pasienten.

De beste resultatene ble oppnådd ved karakternevroses, som utgjorde hovedindikasjonen. Angstnevroses og depressive nevroses synes også å la seg behandle med LSD, men tvangsnevroses ble vurdert som vanskelig.

Når det gjaldt å bedømme resultatet av behandlingen, fremheves meget sterkt at man ikke måtte vurdere dette ut fra tilstanden rett etter avsluttet psykoterapi. De gunstige virkningene fikk først tid til å manifestere seg ca. et halvt år etter avsluttet behandling. I 1961 etter flere års erfaring med bruk av LSD i behandling mente dr. Leuner at 60 til 75 % av pasientene var bedre eller helbredet ca. et halvt år etter behandlingsslutt. **24**

5.4.3.4 Danmark

I Danmark ble LSD brukt i behandlingen av ca. 400 psykiatriske pasienter fra 1960-1974. **25** Bruken fant sted ved flere institusjoner. **26** Den mest omfattende bruken fant imidlertid sted ved Frederiksberg Hospital. Behandlingen ble dels gitt poliklinisk og dels til innlagte pasienter. Til å begynne med ble LSD brukt på pasienter med lang sykdomshistorie og dårlige behandlingsresultater. Etter hvert ble indikasjonene utvidet til å omfatte angstnevroses, tvangsnevroses, seksuelle avvikere og kroniske alkoholister. Man mente at LSD kunne avkorte en psykoterapeutisk behandling.

Dosene var oftest 200-400 mikrogram. I enkelte tilfeller ble det gitt doser opp til 1600 mikrogram.

En gjennomgang av bruken av LSD ved Frederiksberg Hospital ble utført av E. Geert-Jørgensen, og resultatene av denne er publisert i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift 1964 s. 25 flg. og i Acta Psychiatrica Scandinavia 1964 s. 373 flg. Etter beskrivelsen er det foretatt en oppfølging, blant annet i form av samtaler, med 129 pasienter som alle hadde fått LSD-behandling ved sykehuset. Pasientene dekket et bredt spektrum av psykiske lidelser fra nevroses til depresjon og schizofreni. Pasientene var behandlet poliklinisk, inneliggende eller i gruppeterapi. Av komplikasjoner knyttet til behandlingen omtales to selvmord, fire selvmordsforsøk og et drap. Et hovedinntrykk var at spesielt pasienter med angst- og karakternevroses var egnet til LSD-behandling. Derimot fikk man dårlige resultater med schizofrene og depressive. Hvorvidt pasienten fikk psykoterapi som en del av LSD-behandlingen, varierte.

5.4.3.5 England

Når det gjelder bruken av LSD i England, har kommisjonen fokusert på praksisen ved Powick Hospital, Marlborough Day Hospital, England. **27** Dette var en av de mest innflytelsesrike klinikkene i Europa, hva angikk behandling med LSD.

I England ble LSD tatt i bruk som ledd i psykoterapi fra 1957. Hovedsakelig ble stoffet gitt poliklinisk til psykiatriske pasienter. God motivasjon, høy intelligens og ego-styrke, tilstrekkelig virkelighetsoppfatning og kapasitet til å takle angst og depresjoner, var de viktigste kriterier for behandling med LSD. Psykose, lav intelligens, lav ego-styrke, og alvorlige psykiske lidelser var kontraindikasjoner. Det skulle også vises tilbakeholdenhet med å ta suicidale og schizofrene pasienter i behandling med LSD.

De fleste som fikk behandlingen var følgende pasienter med ulike former for nevroses, særlig angstnevroses, men også diagnoser som homoseksualitet, transvestitisme, impotens og psykopi.

Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene trafikkmal og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å Start dosene lå mellom 25-100 mikrogram. I løpet av behandlingstiden økte dosene vanligvis gradvis opp til maksimalt 600 mikrogram. I enkelte tilfeller ble effekten av LSD forsterket med Ritalin. Behandlingstiden varierte, men en behandlingstid på vanlig hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

California Medical Center, Palo Alto Mental Research Institute og Center for Advanced Study in Behavioral Sciences, Psychiatric and Public Health Departments ved San Jacinto Memorial Hospital i Albuquerque og South Oak Hospital i New York, var ledende for bruken av LSD andre steder i verden. **28**

Behandlingen med LSD ble fra 1954 både gitt poliklinisk og på innlagte pasienter. Ved poliklinisk behandling ble pasientene vanligvis valgt ut fra strenge kriterier, og alvorlig deprimerede og fiendtlige innstilte pasienter fikk ikke denne type behandling. Derimot var poliklinisk behandling med LSD mot alkoholisme utbredt. Hvilke kontraindikasjoner, om noen, som gjaldt innlagte pasienter, er ikke opplyst. Behandlingen ble primært gitt uten samtidig psykoterapeutisk behandling. Det viktige var «den terapeutiske virkningen av LSD i seg selv». **29**

Startdosene varierte, og de forskjellige institusjonene opererte med ulik praksis i forhold til om pasienten var alene under LSD-påvirkningen.

5.4.3.7 Øvrige land

Bruk av LSD i forbindelse med behandling av psykiatiske pasienter skjedde også ved institusjoner i andre land. I Europa ble LSD blant annet brukt ved den psykiatiske klinikken i Lund i Sverige i perioden 1957- 1961. **30** Også i Tsjekkoslovakia var det fra 1958 en viss bruk av LSD.

På bakgrunn av det materialet kommisjonen har hatt tilgjengelig synes det imidlertid som om omfanget av bruken ved disse europeiske institusjonene var relativt beskjeden. Kommisjonen har derfor ikke funnet grunn til å gi noen nærmere beskrivelse av denne.

Kommisjonen er også kjent med at LSD i granskningsperioden ble brukt i Canada. Ved Psychiatric Services Branch, Hollywood Hospital, Toronto Western Hospital ble LSD benyttet til terapeutiske formål fra begynnelsen av 1960-tallet. **31** Ved dette hospitalet, som behandlet nesten 500 pasienter, ble pasientene vanligvis valgt ut etter en angivelig nøye fysisk og psykiatrisk undersøkelse. Dosene var vanligvis fra 100 og inntil 2000 mikrogram.

5.4.3.8 Utenlandske granskninger av LSD

Så langt kommisjonen kjenner til, er det bare Danmark som har hatt en grundigere offentlig gjennomgang av bruken av LSD i sitt land. Foranledningen til granskningen var at en tidligere pasient ved Frederiksberg Hospital i 1974 gikk til sak mot det danske tilsynsorganet Sundhedsstyrelsen og legene Mogens Hertz og Einar Geert-Jørgensen. Bakgrunnen for saksanlegget var at pasienten i 1961-62 var blitt behandlet med LSD ved sykehuset. Han mente at LSD-behandlingen hadde vært uforsvarlig, fordi den ikke hadde vært gjennomprøvet og anerkjent. I dette fikk han ikke medhold av retten.

Saksanlegget dannet imidlertid opptakten til en mer omfattende offentlig debatt om praksis ved Frederiksbergs Hospital. I 1985 fremsatte Folketingets Kommunaludvalg et krav overfor Indenrigsministeriet om redegjørelse. Redegjørelsen skulle blant annet gi en beskrivelse av LSD-behandlingens omfang og art i Danmark – sammenlignet med aktiviteter i utlandet. Ministeriet avgav sin redegjørelse i august 1985.

Selv om ministeriets redegjørelse langt på vei «frifant» praksisen ved Frederiksbergs Hospital, ble det i november samme år fra flere representanter fra Sosialistisk Folkeparti (SF) fremsatt forslag til lov om erstatning for skader ved LSD behandling. **32** Folketingets Kommunaludvalg avgav sin betenkning til forslaget 1. april 1986, med følgende sammenfatning av lovforslaget:

«Ændringsforslagene medfører bl.a., at der til personer, som har lidt psykisk og fysisk skade som følge av behandling med LSD inden for det offentlige sundhedsvæsen, skal ydes en erstatning, der normalt ikke overstiger 255.000 kroner.»

Loven ble vedtatt den 23. april 1986 og trådte i kraft 1. juni 1986. Lovforarbeidene er relativt knappe, men lovens forhistorie kan tyde på at noe av bakgrunnen for forslaget var at LSD-bruken delvis fremstod som uforsvarlig, både med hensyn til utvelgelse og ivaretagelse av pasientene forut for behandling og under LSD-påvirkning.

Den danske granskningen har ikke gitt holdepunkter for at det ved institusjoner i Danmark ble foretatt forskning med LSD, utover at behandlingen i seg selv hadde en klar utprøvende karakter.

Kommisjonen er i tillegg kjent med at det i USA og Storbritannia har funnet sted en viss granskning vedrørende bruk av LSD. Granskningen synes imidlertid her å ha vært begrenset til påstander om at friske forsøkspersoner, vernepliktige og andre, som ledd i militære forskningsprosjekter ble gitt LSD uten at de fikk informasjon om dette.

I USA har denne granskningen sammenheng med den mer omfattende granskningen av CIAs program for adferdskontroll, se punkt 3.11 og 3.12.

Bakgrunnen for granskningen i Storbritannia var påstander fra en tidligere soldat, som hevdet at han under avtjenelse av verneplikten hadde blitt utsatt for et medisinsk forsøk ved Porton Down Chemical and Biological Defence Establishment. **33** Offisielt skal forsøket ha skjedd for å utvikle en kur for forkjølelse, men soldaten skal visstnok ha bragt på det rene at forsøket ikke hadde noe med dette å gjøre. Påstandene omfattet også anklager om at en annen vernepliktig skal ha blitt drept i et ulovlig forsøk med nervegass. Som en følge av denne og andre anklager, ble det iverksatt en større politietterforskning kalt operasjon Antler. Formålet med etterforskningen var å klarlegge forhold «surrounding the Service Volunteer Programme at Porton Down in relation to experiments conducted into the use of chemical and biological agents during the period 1939-1989». Den preliminaire etterforskningen viste at en rekke soldater hevdet å ha vært utsatt for medisinske forsøk, herunder med LSD, uten å ha samtykket. På bakgrunn av det store antall påståtte overgrep, valgte politiet å konsentrere etterforskningen om 25 saker. Av disse sakene ble åtte oversendt påtalemyndigheten. Påtalemyndigheten konkluderte med at det ikke var grunnlag for strafforfølgelse i noen av sakene. Etterforskningen av påstandene om det tidligere omtalte dødsfallet fortsetter imidlertid.

Hva gjelder Storbritannia, er kommisjonen også kjent med at enkelte tidligere psykiatiske pasienter, som fikk LSD-behandling mellom 1950- og 1970-årene, reiste krav om erstatning mot det britiske National Health Services. Kravet skal ha vært tuftet på at regjeringen ikke benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service, og informasjonskapslene i alt trafikkmål og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette.

5.4.3.9 Oppsummering

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

1 capture

27 Aug 2014

▼ About this capture

Danske institusjoner begynte, som norske, tidlig på 1960-tallet. Indikasjonene for bruk var i vesentlig grad de samme ved alle institusjoner. Den psykiotiske behandlingen med doser fra 25 mcg til ca 250 mcg ble benyttet på nevrotikere, mens alkoholikere fikk psykedelisk behandling med doser fra 300 mcg.

Bruken av LSD til behandlingsformål ble ansett som lovende og verdifull i et internasjonalt spesialistmiljø ved inngangen til 1960-årene. Erfaringer fra andre land syntes positive, og det var grunn til optimisme i de norske miljøene som tidlig gjorde seg kjent med disse.

Terapeutene synes å ha vært mindre opptatt av mulige bivirkninger, og flere hevdet at stoffet i seg selv ikke hadde bivirkninger hvis det ble brukt med riktig indikasjon og på riktig måte. I en artikkel i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift fra 1964 omtaler imidlertid Geert-Jørgensen erfaringer fra Danmark med alvorlige komplikasjoner som to selvmord, fire selvmordforsøk og drap. Opplysningene om disse komplikasjonene synes ikke å ha fått virkninger for bruken av LSD i behandlingen og ble ikke fulgt opp med systematiske undersøkelser eller data fra andre institusjoner.

5.4.4 Informasjon fra pasienter, pårørende og andre

Etter i media å ha oppfordret pasienter og pårørende om å kontakte kommisjonen, mottok kommisjonen i alt 16 henvendelser angående LSD. Halvparten av henvendelsene var fra tidligere pasienter, mens den andre halvparten var fra pårørende. Med ett unntak gjaldt henvendelsene Modum Bad Nervesanatorium. Unntaket gjelder mulig behandling med LSD på Veum psykiatriske sykehus i Sarpsborg.

En pasient som har vært behandlet med LSD, og senere ble leukotomert, har hatt møte med en samlet kommisjon. I tillegg har kommisjonens leder og utredningsleder hatt samtaler med andre pasienter som har vært behandlet med LSD.

Informasjonen fra pasienter og pårørende har gitt kommisjonen verdifull kunnskap om holdninger og erfaringer fra behandling innenfor norsk psykiatri i granskningsperioden. Samtidig har informasjonen ikke gitt resultater av vesentlig betydning for granskningen av de aktuelle påstandene om LSD.

Kontaktforumet har bidratt med kunnskap om deres organisasjoner og arbeidsfelt, men har ikke kommet med konkrete opplysninger om grupper eller enkeltpersoner som har vært utsatt for forskning med LSD.

Utover å innhente journaler til de pasienter som kontaktet kommisjonen, gav opplysningene fra pasienter, pårørende eller kontaktforumet ikke i seg selv grunnlag for ytterligere granskningskritt.

5.4.5 Informasjon fra helsepersonell, forskere og andre

Kommisjonen har henvendt seg til en rekke enkeltpersoner som kunne tenkes å ha informasjon om bruk av LSD for behandling og forskningsformål. Flere av disse har møtt for kommisjonen, mens andre har forklart seg per telefon eller brev.

Kommisjonen har vært i kontakt med en rekke tidligere ansatte ved psykiatriske institusjoner. Det gjelder Petter Broch, Jørgen Due Madsen, Ingerid S. Ravnsborg og Ole Herman Robak, som alle i perioder arbeidet som leger ved Modum Bad Nervesanatorium. Videre gjelder det professor emeritus Odd Lingjærde og overlege, professor emeritus Per Lingjærde, som begge har arbeidet som leger ved Lier sykehus. I tillegg har kommisjonen vært i kontakt med professor Willy Tore Mørch, som har arbeidet ved Emma Hjorts skole.

Kommisjonen har også vært i kontakt med en rekke andre personer som kunne tenkes å kaste lys over påstanden om LSD-forsøk. Det gjelder psykiater John Downing, professor emeritus Einar Kringlen, professor Helge Waal, sjefpsykolog Per Isdahl, professor Holger Ursin og professor emeritus Nils Retterstøl.

De forklaringer som ble opptatt, avdekket ikke opplysninger som kunne bekrefte påstandene om forskning med LSD. Forklaringene gav imidlertid nyttig kunnskap om praksis ved norske institusjoner i granskningsperioden. Det vises i den forbindelse til punkt 5.4.10.

5.4.6 Pasientjournaler

Kommisjonen har gått gjennom i overkant av seksti journaler fra *Modum Bad Nervesanatorium*. En rekke av journalene var fra pasienter som var behandlet med LSD. I tillegg ble også journalene for enkelte pasienter som av ulike grunner ikke var blitt behandlet med LSD gjennomgått for sammenligning. Utvelgelsen av journaler har til en viss grad hatt karakter av stikkprøver. Samtidig er journaler til pasienter som selv, eller ved pårørende, har henvendt seg til kommisjonen, gjennomgått så fremt pasienten eller pårørende ikke har nektet kommisjonen å gjøre dette. Journalene var lett tilgjengelige. I journalmaterialet fra 1961 til 1969 er antallet psykiotiske behandlinger pasienten hadde mottatt anmerket på journalomslaget. Hertil kommer at overlege Jørgen Due Madsen, som har arbeidet ved Modum Bad Nervesanatorium, i sin tid gikk igjennom samtlige journaler med pasienter som hadde fått LSD.

Etter anmodning fra kommisjonen har to tidligere ansatte ved *Lier sykehus* gått gjennom protokoller, arkivkort og journaler for pasienter innlagt i tiden 1. januar 1962 til 31. desember 1964. Valg av tidsperiode er skjedd på bakgrunn av den periode da Randolph Alnæs var lege ved institusjonen. Som kommisjonen kommer tilbake til under punkt 5.4.10.3, var bruk av LSD ved Lier særlig knyttet til Alnæs. For den aktuelle perioden var det snakk om i alt 1004 pasientjournaler. Fem av disse beskrev bruk av LSD. Kommisjonen har gått gjennom journalene til de pasientene som var behandlet med LSD.

Ved siden av sin stilling som assisterende overlege ved kvinneklinikken på Lier sykehus, behandlet Alnæs privatpasienter poliklinisk. Det har ikke lyktes kommisjonen å få fatt i journalmaterialet fra denne praksisen. Journalene er ikke på sykehuset, og undersøkelser hos Fylkeslegen i Oslo og Akershus har ikke gitt resultater. Alnæs kan i tråd med vanlig praksis ved privatbehandling på den tiden, ha tatt med seg journalene da han sluttet. Journalmaterialet var ikke i boet etter hans død, og er sannsynligvis destruert i tråd med datiden forskrifter om oppbevaring av journaler ved legens død. Fylkeslegen foretok etter anmodning fra kommisjonen, for sikkerhet skyld søk på navnet «Alnæs» i en rekke arkivprotokoller. Søket ledet utelukkende frem til to omfattende mapper, som inneholdt et hundretalls brev og like mange journaler, som var levert til arkivet av pårørende etter Alnæs død. Informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan vite deg bedre service. Informasjonskapslene brukes til trafikkmåling og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke nettsiden hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

Kommisjonen har, som nevnt under punkt 4.2.6, også gått igjennom journaler ved andre sykehus. Disse gav ikke opplysninger om bruk av LSD.

5.4.7 Årsrapporter

Kommisjonen har gått gjennom årsrapporter fra Modum Bad Nervesanatorium og Lier Sykehus for perioden 1961 til 1975. Modum Bad Nervesanatoriums årsrapporter fra denne perioden gir til dels omfattende opplysninger om bruken av LSD ved institusjonen. Årsrapportene fra Lier sykehus i samme tidsrom gir få opplysninger knyttet til bruk av LSD ved institusjonen. Bortsett fra for årene 1962 og 1963 er behandlingen ikke nevnt i rapportene. Statens klinikk for narkomane har etter opplysninger fra institusjonen ikke årsrapporter for det aktuelle tidsrom som omtaler LSD, men kommisjonen har fått tilgang til en jubileumsutgivelse fra institusjonen i 1971, hvor behandling med LSD omtales. **35** Opplysninger fra årsrapporter og jubileumsbok har vært viktige for kommisjonens vurdering av LSD-bruken ved institusjonene, se punkt 5.4.10.

I tillegg til årsrapportene fra Modum Bad Nervesanatorium har kommisjonen også fått tilgang til en kopi av tidligere overlege Gordon Johnsens spørreskjema og følgebrev som ble sendt til en rekke pasienter som hadde gjennomgått behandling med LSD. Videre har kommisjonen også fått tilgang til brev av 4. februar 1966 fra helsedirektør Karl Evang til Gordon Johnsen, samt en beretning fra assistentlege på Modum Bad Nervesanatorium, Ole Herman Robak, hvor han redegjør for sin studietur til Göttingen i Vest-Tyskland, psykoterapiavdelingen ved den psykiatrisk nevrologiske universitetsklinikken, 4-9 desember 1961.

5.4.8 Litteratur

Det foreligger en meget omfattende internasjonal litteratur i form av bøker, artikler og debattinnlegg, som omhandler LSD. Videre er et svært omfattende materiale også tilgjengelig på Internet. Kommisjonens redegjørelse for bruk av LSD ved institusjoner i andre land bygger på deler av dette materialet, se punkt 5.4.3 med videre litteraturhenvisninger.

Når det gjelder kommisjonens granskning av påstander om uetiske forsøk med LSD ved norske psykiatriske institusjoner, har valg av litteratur skjedd på bakgrunn av det tema og den tidsperiode som skal granskes. I den forbindelse kan det også særskilt nevnes at Gordon Johnsen, overlege på Modum Bad Nervesanatorium og Randolph Alnæs, overlege på Lier sykehus deltok i den offentlige debatten om LSD i granskningsperioden.

Når det gjelder bruken av LSD på Modum Bad Nervesanatorium, kan kommisjonen vise til Gordon Johnsens skriftlige redegjørelser for behandlingen under overskriftene «Psykolytisk terapi» og «LSD as an Aid in Psychotherapy» **36** og hans artikkel «Modellpsykosens klinikk», publisert i Nordisk Psykiatrisk tidsskrift 1964 s. 16 flg. Det kan også vises til Jørgen Due Madsen og Asle Hoffarts artikkel «Psychotherapy with the aid of LSD», som er inntatt i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift 1996 s. 477 flg, og Jørgen Due Madsen, Asle Hoffart og Torbjørn Øyslebøs artikkel «A follow-up study of the psycholytic therapy with the aid of LSD», som er inntatt i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift 1996 s. 487 flg.

Når det gjelder fremstillinger som er kritiske til bruken av LSD, har kommisjonen særlig forholdt seg til Joar Tranøys bok ♦♦Psykiatriens kjemiske makt» og boken «Det sprængte sind» fra 1985 av den danske journalisten Alex Frank Larsen.

5.4.9 Arkivsøk og henvendelser

5.4.9.1 Statens Helsetilsyn – søknader om billighetserstatning

Statens Helsetilsyn har siden 1989 mottatt åtte søknader om billighetserstatning på grunn av LSD-behandling. Seks søknader gjelder Modum Bad Nervesanatorium, én gjelder Lier Sykehus, mens den siste gjelder Vinderen psykiatriske klinikk. Kommisjonen har gått igjennom dokumentene i den enkelte sak.

Det kan ikke utelukkes at Helsetilsynet også før 1989 mottok søknader om billighetserstatning som følge av LSD-behandling. Søknader før dette tidspunkt er ikke arkivert elektronisk, og det har ikke vært praktisk mulig å gjennomgå alle disse.

Saksdokumentene i søknadene om billighetserstatning har ikke tilført kommisjonen opplysninger av betydning for granskningen.

5.4.9.2 Riksarkivets privatarkiv 386 – arkiver etter Karl Evang

Kommisjonen antok at helsedirektør Karl Evang kunne ha tatt del i den offentlige debatt om LSD, og at eventuelle debattinnlegg således kunne belyse Evangs syn på bruk av LSD i behandling og/eller forskning. Kommisjonen har etter samtykke fra Evangs etterkommere gått gjennom en arkivserie for perioden 1945-1975, som omfatter foredrag, debattinnlegg med videre. Kommisjonen fant ikke grunn til å foreta ytterligere søk i dette arkivet.

5.4.10 Forskning og behandling – nærmere om bruken ved institusjonene i forhold til kommisjonens mandat

5.4.10.1 Innledning

Kommisjonens granskning av påstander om uetiske LSD-forsøk i psykiatrisk forskning har vist at LSD i granskningsperioden ble benyttet ved et fåtall psykiatriske institusjoner.

Som et utgangspunkt kan det sies at LSD-behandlingen ved disse institusjonene ikke oppfylte kriteriene for etablert medisinsk behandling. På det tidspunkt LSD ble tatt i bruk i Norge var det usikkerhet knyttet til stoffets legende effekt, og så vel virkninger som bivirkninger var delvis ukjente.

Kommisjonens mandat er begrenset til å granske påstander om medisinsk forskning. Mandatet fastslår at kommisjonen skal granske påstander om bruk av LSD «i forskningsøyemed, og ikke som ledd i behandlingen av den enkelte.» Som beskrevet under punkt 1.1.2.1 har kommisjonen ikke lagt til grunn en streng og snever definisjon av forskning i forhold til utprøvende behandling. Det sentrale i vurderingen har vært om bruken av LSD har hatt karakter av misbruk av enkeltmennesker eller grupper i forhold til de etiske krav som var anerkjente i den periode granskningen gjelder.

Det har imidlertid ligget utenfor kommisjonens mandat å foreta noen tradisjonell etterundersøkelse av bruk av LSD ved psykiatriske institusjoner. Et slikt etterundersøkelse vil kunne gi verdifulle opplysninger om bruken av LSD ved psykiatriske institusjoner. Regjeringen har benyttet informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslerne er konfekt og individuell vurdering av disse. Informasjonskapslerne brukes til å forbedre og optimalisere vår tjeneste. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette.

1 capture

27 Aug 2014

«[f]ag-etisk vurdering av det enkelte inngrep ut fra datidens vurdering med redegjørelse for hva som har vært grunnlaget for vurderingen og som indikasjonsstillingen er vurdert opp mot.» **38**

Det ligger utenfor kommisjonens mandat å foreta noe slik undersøkelse. Kommisjonen har derfor ikke tatt stilling til om indikasjonen for behandling, doser, varighet, oppfølging og annen terapi i det individuelle tilfelle har vært forsvarlig.

På bakgrunn av informasjon fra pasienter og pårørende, informasjon fra helsepersonell og forskere, gjennomgang av journaler og institusjonens årsrapporter, har kommisjonen foretatt en generell vurdering av bruken av LSD ved disse institusjonene. Vurderingen er foretatt med henblikk på mandatets utforming og de fremsatte påstander. Det vil si at kommisjonen har fokusert på om praksis har vært forskningsstyrt og om de behandlede har gitt sitt informerte samtykke til LSD-bruken. Kommisjonens vurdering av praksis ved disse institusjonene har også vært holdt opp mot, og vurdert i forhold til bruk av LSD ved utenlandske institusjoner i granskningsperioden. **39**

5.4.10.2 Modum Bad Nervesanatorium

Modum Bad Nervesanatorium er den norske institusjonen som gjorde mest bruk av LSD. Fra 1961 til 1975 ble 373 hospitaliserte pasienter behandlet med LSD ved sanatoriet. **40** Dosene lå vanligvis mellom 25-100 mcg, noen ganger opptil 200 mcg, men sjelden over 300 mcg. **41** Bruken fikk først et omfang av betydning etter at daværende assistentlege O.H. Robak, foretok en studiereise til Göttingen, til dr. Hanscarl Leuner i desember 1961. Fra hans rapport av 23. desember 1961 til Gordon Johnsen. siteres:

«Siden sommeren 1961 har vi på forsøksbasis drevet psykoterapi i kombinasjon med LSD-25. Forsøkene her synes lovende, og det er hensikten å fortsette arbeidet med LSD her på Nervesanatoriet. En har imidlertid følt behov for å studere i detalj hvordan LSD-psykoterapien drives ved andre sykehus som har lengre erfaring enn dette.»

I møte med kommisjonen understreket Robak at forsøkene refererte seg til klinisk utprøving, og ikke kunne kalles forskning. Gordon Johnson, overlege på Modum Bad Nervesanatorium fra 1957 til 1976, omtalte også forsøkene som behandling i Nordisk Tidsskrift for Psykiatri i 1964:

«Vi begynte vår behandling først og fremst for å forsøke den på tvangsnevrotikere som tidligere hadde trosset en hver form for behandling, og som vi for noen år siden ville ha innstilt på leukotomi. Vi må si at vi vet enda ikke helt sikkert om vi får noen absolutt gunstige resultater til tross for vi har hatt over 50 behandlinger på enkelte av dem.» **42**

Fra 1962/63 forlot man utgangspunktet om at LSD bare skulle forsøkes på pasienter som hadde trosset enhver annen behandling. I følge opplysninger i årsrapporten for 1963 ble LSD nå brukt som et middel for å undersøke i hvilken grad terapeuten burde gå aktivt inn med behandling av pasienten, og, i psykoanalytisk terapi, til behandling av karakternevroser, seksualnevroses, og alkoholikere.

Etter det tidligere overlege ved Modum Bad Nervesanatorium, Ingerid Ravnsborg, har forklart til kommisjonen, var det fra begynnelsen av 1960-tallet et uttalt ønske på Modum Bad Nervesanatorium at behandlingsvansker ikke lenger skulle være et kriterium for bruk av LSD. Utvelgelsen skulle utelukkende være motivert ut fra hvilke pasienter som med rimelig grad av sannsynlighet kunne dra nytte av behandlingen. Behandlingen var imidlertid, etter hennes oppfatning, fortsatt rutine, selv om behandlere kunne prøve seg frem med doser og indikasjon for bruk.

Årsrapporten for 1964 opplyser at Modum Bad Nervesanatorium har tatt på seg et forskningsoppdrag med LSD og liknende stoffer. Fra årsrapportens redegjørelse om «Øvrige behandlingsmetoder» siteres:

«Nervesanatoriet har påtatt seg den oppgave å legge opp til et forskningsforsøk med disse stoffene (hallucinogener).»

Tilsvarende opplysninger gis i årsrapporten for 1965, hvor det under overskriften «Behandlingsmetoder» sies:

«Vi mener å ha funnet frem til en klar indikasjonsstilling for disse stoffers bruk, og ved verdenskongress for psykiatere som driver med dette forsknings- og behandlingsopplegget fremla overlege Gordon Johnsen sykehusets erfaringer gjennom de 4 første forskningsår [...] Det er vår mening etter 5 års arbeid med disse stoffer og den behandlingsmetodikken som vi har utviklet i disse 5 år, å gjøre etterundersøkelser og vurdering av resultatet.»

Helsedirektør Karl Evang omtalte også behandlingen som forskning i sitt brev av 4. februar 1966 til overlege Gordon Johnsen, hvorfra siteres:

«Imidlertid må det anses av betydning å fortsette forskningen på dette felt som har så mange uløste sider, og som muligens kan åpne nye behandlingsmuligheter. Jeg finner det derfor helt forsvarlig å gå med på at De fortsatt nytter LSD i utvalgte kasus for pasienter innlagt i Modum Bads Nervesanatorium, når De anser denne behandlingen indisert, og for å skaffe bedre erfaringsgrunnlag om LSD's virkning og stoffets betydning og verdi i nevrosebehandlingen.».

I årsrapporten fra Modum Bad Nervesanatorium fra 1968 fremgår det videre:

«Sykehuset er autorisert av den internasjonale forening for forskning på dette felt, og deltar årlig i de forskningsmøter som holdes mellom de forskjellige land hvor gruppen fra Tsjekkoslovakia vel er den sterkeste gruppen og mest eksakte vitenskapelige gruppe ved siden av professor Leuners arbeidsgruppe i Göttingen.»

I årsrapporten fra 1969 er begrepet forskning overhodet ikke nevnt, og bruken av hallusinogener omtales utelukkende som «Psykolytisk behandling». Under «Beretning for avdeling B», i årsrapportene fra 1970, knyttes forskning til behandling av tvangsnervoser generelt, og omtales i fortidsform:

«Tvangsnevrosene har vi etter meget lang forskning og forarbeide funnet frem til et spesielt terapiopplegg for, hvor også den psykiatriske behandling også dels trekkes inn [...].»

Den forskningen som det her refereres til innebar en viss bearbeidelse og systematisering av resultatene fra den utprøvende behandling. Regjeringen må benytte informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene trafikkknøller og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?i>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

1 capture

27 Aug 2014

▼ About this capture

Journalene gir ikke heller holdepunkter for at behandlingen på noen måte har vært styrt av forskning. Hverken forskning eller forsøk er omtalt. Journalføringen for pasienter som fikk LSD-behandling skiller seg ikke fra journalføringen for de pasienter som ikke ble behandlet med LSD.

Både overlegene Robak og Ravnsborg, som begge drev med LSD-behandling på Modum Bad Nervesanatorium, hevdet i forklaringene til kommisjonen at de ikke så på behandlingen som del av noe forskningsprosjekt.

Bruken av LSD avtok gradvis fra 1965 til den opphørte på midten av 1970 tallet. Sannsynligvis avtok bruken i takt med de endrede almene holdninger til stoffets virkninger. Mens det i tiden før 1965 ble utgitt mange artikler som var positive til LSD-behandling, dominerte de negative i tiden etter.

Når det gjelder spørsmålet om *samtykke*, er det ikke holdepunkter for at pasientene ved Modum Bad Nervesanatorium fikk LSD mot sin vilje, i den forstand at de ble påtvunget stoffet. Riktignok er det fremkommet opplysninger som kan tyde på at enkelte pasienter fikk valget mellom å begynne med LSD-behandling eller utskrives. Imidlertid finnes det ikke belegg for å hevde at dette foregikk på en måte som innebar tvang eller utilbørlig press. Pasientene var frivillig innlagt, ingen av dem var psykotiske og det er ikke holdepunkter for å trekke deres evne til å ta egne avgjørelser i tvil. Journalene behandler ikke eksplisitt spørsmålet om samtykke, men indirekte fremgår det at pasienten samtykket. I journalene finnes det således opplysninger som viser at behandlingen med LSD er avbrutt etter pasientens ønske, at pasienten selv har tatt initiativ til behandlingen eller at behandlingen er gitt i samråd med pasienten.

Jørgen Due Madsens gjennomgang av journalene på Modum Bad Nervesanatorium viser at noen få pasienter ble gitt LSD som svært unge, helt ned til 16 år. **43** Det kan spørres om disse pasientene selv kunne samtykke til denne behandlingen, eller om det krevdes samtykke fra foresatte. Dagjeldende lov om psykisk helsevern av 28. april 1961 nr 2 § 4 ble i 1977 endret slik at en pasient på 16 år kunne begjære seg innlagt på og utskrevet fra psykiatrisk institusjon uten foresattes samtykke. **44** Forutsetningsvis må en slik rett til å begjære seg innskrevet også innebære en rett til å samtykke til ulike behandlingsformer. Rettstilstanden i granskningsperioden, som faller før lovendringen i 1977, er på dette punkt mer usikkert. Før 1977 var det under enhver omstendighet klart at det var et vilkår at pasienten hadde rettslig handleevne, det vil si at pasienten hadde evne til selv å ta bestemmelsen om innleggelse eller utskrivning. **45** På bakgrunn av lovforarbeidene til endringsloven fra 1977 ønskes kravet om rettslig handleevne opprettholdt, men det synes samtidig som om 16-års-regelen er ment å være en utvidelse i forhold til gjeldende rett. På denne bakgrunn kan det spørres om ikke det i granskningsperioden var en plikt for terapeuten å innhente foresattes samtykke til behandling med LSD. Kommisjonen har imidlertid ikke grunnlag for å si noe om hvorvidt slikt samtykke fra foresatte ble innhentet. De journalene som er gjennomgått inneholder ingen opplysninger om samtykkespørsmålet.

Journalene gir heller ingen opplysninger om hvilken *informasjon* pasienten fikk, eller om pasienten ble informert om stoffets virkninger, bivirkninger eller anvendelsesområde. Enkelte pasienter har forklart til kommisjonen at de ble informert om at de skulle prøve et nytt middel som kunne forkorte behandlingen ved å gi en snarvei til underbevisstheden, mens andre ble fortalt om stoffets evne til å blottlegge underbevissthet. Det er imidlertid svært få pasienter som har kontaktet kommisjonen i forhold til det antall som fikk behandling med LSD på Modum Bad Nervesanatorium. Kommisjonen har derfor ikke grunnlag for å vurdere om opplysningene er representative. Fra 1964 fikk pasientene informasjonen skriftlig. **46** Den skriftlige orienteringen inneholdt hovedsakelig beskrivelser av de ulike stadier under LSD-påvirkning. Formålet synes å ha vært å forberede pasienten på LSD-behandlingen for å oppnå maksimal effekt. Avslutningsvis i veiledningen nevnes at bruken av LSD kunne ha to uønskede virkninger: det kunne frembringe mer stoff enn pasienten kunne bearbeide, og det kunne utløse en veldig meddelelsestrang som pasienten ofte angret på siden. Overlege Johnsen understreket imidlertid også at det aldri var sett skadevirkninger eller tendenser til tilvenning.

Oppsummeringsvis er det etter kommisjonens syn grunnlag for å anse at LSD ble gitt til pasienter som ledd i behandling. Riktignok hadde LSD-behandlingen på Modum Bad Nervesanatorium elementer av forsøk, i den forstand at bruken ikke på noe tidspunkt var etablert behandling i Norge. Det heftet usikkerhet ved stoffets virkeområde, terapeutiske effekt og bivirkninger gjennom hele behandlingsperioden. Kommisjonen kan imidlertid ikke se at formålet med bruken av LSD først og fremst var å innhente generell kunnskap til fordel for andre institusjoner eller pasienter.

Det er heller ikke holdepunkter for å hevde at muligheter for senere forskning virket styrende på behandlingen. De undersøkelser kommisjonen har foretatt har vist at grundigheten i journalføringen har vært den samme gjennom hele behandlingsperioden, enten pasienten var blant de første som fikk LSD i 1961, blant de siste på midten av syttitallet eller ikke ble behandlet med LSD overhodet.

Avslutningsvis vil kommisjonen gjenta at den ikke har foretatt noen regulær etterundersøkelse av behandlingen ved Modum Bad Nervesanatorium. Kommisjonen vil imidlertid likevel knytte noen kommentarer til de undersøkelser som tidligere er utført av behandlingspraksis ved denne institusjonen.

I brev av 10. mars 1968 skrev Gordon Johnsen til «alle pasienter som har gjennomgått behandling med LSD, Psilocybin, eller CZ-74 ved Modum Bads nervesanatorium». Vedlagt dette brevet var et spørreskjema, som pasientene ble oppfordret til å besvare. Skjemaet ble innledet slik: «Vi ville være svært interessert i å undersøke bedringer som resultat av psykoterapi med LSD eller beslektede medikamenter, og få kjennskap til en del andre interessante punkt.» Deretter fulgte ni spørsmål, noen med flere underpunkter, hvorav de fleste skulle besvares med ja eller nei. Undersøkelsen var ikke anonymisert. Bakgrunnen for undersøkelsen var i følge opplysninger i oversendelsesbrevet, blant annet å etterprøve påstander om at «LSD gir såkalt kromosomskade, og altså kan føre til at man føder barn med en eller annen vanførhet.»

På en kongress for The European Medical Society of Psycholytic Therapy (EPT) i oktober 1969 i Würzburg redegjorde Gordon Johnsen, under overskriften «Follow-up study of 238 cases treated with psycholytic therapy», for de svar han hadde fått. I følge Gordon Johnsens redegjørelse ble skjemaet utelukkende sendt til pasienter som hadde avsluttet LSD behandlingen minst seks måneder i forveien. Svarprosenten var på ca 80 %; 238 av 300 pasienter returnerte skjemaet i utfyllt stand. Av dem opplyste 19 % at symptomene var forverret. De fleste av pasientene, 65 %, opplyste at behandlingen hadde hjulpet dem i trafikkmal og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette!

Kommisjonen finner ikke grunn til å analysere undersøkelsen til Gordon Johnsen, utover å konstatere at den hadde betydelige vitenskapelige svakheter. Eksempelvis var svarene ikke anonymisert, og spørsmålene var ikke nøytrale. Formålet med

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?i>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

Jørgen Due Madsen, Torbjørn Øystebø og Asle Høifart har fulgt opp Johnsens undersøkelse, ved å analysere de innkomne svar på spørreskjemaene. Resultatene av denne undersøkelsen er publisert i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift 1996 s. 487 flg., under tittelen «A follow-up study of psycholytic therapy with the aid of LSD». Den opprinnelige undersøkelse fra 1968 fokuserte særlig på mulige skader på arveanlegg. Derfor var det et særskilt formål med denne nye etterundersøkelsen å se på mulige negative virkninger av LSD behandling blant pasienter med usikker indikasjon og diagnose.

Kommisjonen finner grunn til å påpeke at heller ikke denne undersøkelsen kan betraktes som noen regulær etterundersøkelse. Forfatterne har begrenset seg til å bygge på de innkomne svarene fra Johnsens undersøkelse fra 1968. Selv om forfatterne på denne bakgrunn antyder visse sammenhenger, eksempelvis en forsiktig sammenheng mellom et lite antall LSD-behandlinger og forverring av symptomene, er det på det rene at undersøkelsen ikke kan sies å vurdere hvorvidt behandlingen i det individuelle tilfellet var forsvarlig.

5.4.10.3 Lier Sykehus

Som nevnt under punkt 5.4.6 avdekket gjennomgangen av 1004 pasientjournaler fra Lier sykehus for perioden 1. januar 1962 til 31. desember 1964, en meget beskjeden bruk av LSD. Av disse pasientene var det kun fem som var behandlet med LSD.

Sykehusjournalene fra Lier sykehus indikerer således at LSD i liten grad ble brukt i behandlingen ved sykehuset. Den bruk som fant sted synes å ha skjedd i regi av Randolph Alnæs. Det vises i denne sammenheng til brev av 16. september 1992 fra Alnæs til Joar Tranøy, hvor han på spørsmål fra Tranøy om det var han eller sykehuset som brukte denne behandlingsformen, svarte:

«Jeg tror ikke man kan si at Lier sykehus som institusjon drev med LSD behandling. I egen praksis hadde jeg uavhengig av sykehuset enkelte klienter som fikk LSD i kombinasjon med psykoterapi etter eget ønske. Jeg fikk låne et rom på sykehuset hvor klienten fikk ligge å slappe av utover dagen når stoffet ble gitt.»

Den beskjedne omtale LSD har i sykehusets årsrapporter er også en indikasjon på at sykehuset i liten grad var involvert i bruk av LSD.

Samtidig er kildematerialet på dette punkt ikke helt entydig. Ved Det 2. psykoterapiseminar på Lier Sykehus i oktober 1962 holdt Randolph Alnæs og Odvar Skaug et foredrag med tittelen «Kliniske og psykopatologiske fenomener under psykoterapi ved hjelp av LSD korrelert med biokjemiske funn». Foredragsholderne omtaler i den forbindelse «den LSD-terapi som er innført ved sykehuset». **47**

Det er etter dette ikke klart i hvilken grad de pasienter som ble behandlet med LSD ble betraktet som pasienter ved sykehuset eller som Alnæs' private pasienter.

Som redegjort for under punkt 5.4.2.1, innebar Helsedirektoratets vedtak fra 1963 om å begrense privatpraktiserende psykiateres adgang til å benytte LSD, at bruken i praksis ble forbeholdt sykehusinstitusjoner. Dette kan tenkes å være en bakgrunn for pasientenes uklare status. Det kan være usikkert om Alnæs etter dette tidspunktet hadde anledning til å tilby LSD-behandling i sin privatpraksis.

Kommisjonen har som nevnt under punkt 5.4.6 ikke klart å identifisere journalmaterialet fra Alnæs' privatpraksis. Kommisjonen har derfor vært henvist til å bygge på opplysninger i årsrapporter fra sykehuset og på Alnæs' egne vitenskapelige publikasjoner, når den har vurdert bruken av LSD.

I artikkelen «Therapeutic Application of the Change in Consciousness Produced by Psycholytica (LSD, Psilocybin, etc.)» skriver Alnæs følgende om bruken av LSD:

«Since 1961 we have used LSD, psilocybin and the new shorter-acting substance CZ-74 [...] as a help in the psychotherapy of neurosis [...] Altogether twenty patients with different neurosis have been treated...» **48**

Opplysningene i denne artikkelen viser at behandlingen i det vesentlige ble gitt poliklinisk i kombinasjon med psykoterapi til pasienter med nevroses, først og fremst angst og tvangsnervoser, som man ikke hadde annet behandlingstilbud til. Fire av pasientene beskrives som invalidisert av sine symptomer. For flere av pasientene er det opplysninger om at de i lang tid hadde vært behandlet med psykoterapi. Alnæs opplyser videre at psykotiske eller tidligere psykotiske pasienter ble utelukket fra behandling. Tilsvarende gjaldt jeg-svake, psykoinfantile og hysteriske personligheter.

Alnæs opplyser i artikkelen fra 1964 at han i tillegg til å benytte LSD i behandlingen av pasienter også har foretatt forsøk, hvor frivillige ble gitt LSD. Om disse forsøkene skriver Alnæs:

«Twenty volunteers took part in experimental investigations which were carried out in conjunction with the new approach to test the method.» **49**

Halvparten av disse ble undersøkt for forandringer i cortical (hjerne) funksjonen under påvirkning av LSD, mens den andre halvparten ble undersøkt for graden av psykedeliske opplevelser.

I samarbeid med laboratoriet på Lier sykehus, gjennomførte Alnæs i tillegg biomedisinske undersøkelser av pasienter som fikk LSD. **50** Undersøkelser av pasientenes blod, serum og urin ble foretatt, og data ble innhentet systematisk før, under og etter inntak av LSD. Bakgrunnen var et ønske om å teste en hypotese om at biokjemiske forandringer griper inn i nervøse prosesser på en måte som legger til rette for å fjerne nevrotiske adferdsmønstre og åpner for ny innlæring (stresshypotese). LSD-behandlingen ble derfor fulgt opp av undersøkelser om hvordan farmakologiske virkninger av LSD eventuelt skilte seg fra psykologiske virkninger med hensyn til stress.

Når det gjelder spørsmålet om hvordan Alnæs forholdt seg til spørsmålet om informasjon og samtykke ved LSD-behandling av pasienter, gir det tilgjengelige materiale meget liten veiledning. De tyve antatt friske forskerspersonene omtales av Alnæs som frivillige, men utover denne beskrivelsen behandler han ikke spørsmålet om samtykke. Han behandler imidlertid spørsmålet om informasjon slik «the psychic and somatic experiences that can be expected are described». **51** En av pasientene som fikk LSD på Lier, søkte den 10. mai 1993 om billighetserstatning på grunnlag av påståtte skader etter LSD-behandlingen. **52** Det fremgår ikke av journalen om hun samtykket i behandlingen eller undersøkelsene av kroppsvæskene, eller om hun ble informert om LSD-bruken. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette.

http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038 JUL AUG SEP
 27
 2013 2014 2015

opplyses å være invalidisert på grunn av sin nevrose. Forskingen kan derfor ikke sies å ha hatt karakter av misbruk av pasienter i forskningsøyemed.

5.4.10.4 Statens klinikk for narkomane

Ved Statens klinikk for narkomane var bruken av LSD i granskningsperioden ikke spesielt omfattende. Totalt ble 22 rusmisbrukere behandlet med 712 doser med LSD, elleve avbrøt og kun tre fullførte terapien uten pauser. **53** Det har bare lyktes å finne journaler for seksten av disse pasientene.

I redegjørelsen for bruken av LSD ved klinikken skriver lege, Odd-Børre Ringberg, at doseringen var i gjennomsnitt 200 mcg per pasient og i enkelte tilfelle opp til 1200 mcg. **54** Det er mulig at dosene i enkelte tilfeller var høyere enn det som fremkommer av denne redegjørelsen. I en av de journalene som kommisjonen har gjennomgått er det opplyst at pasienten fikk en dose på 1500 mcg.

Det første året ble LSD gitt i tablettform, men etter hvert gikk man over til injeksjon for å oppnå større effekt. LSD ble ofte gitt sammen med Ritalin i en såkalt «kombinasjonssprøyte». **55**

I psykolog Sverre Varhaugs redegjørelse for bruken av LSD ved Statens klinikk for narkomane opplyses det at de første pasientene i 1962/63 ble behandlet med LSD uten tilstrekkelig forutgående bearbeidelse. **56** På dette tidspunkt var terapeutene også til dels usikre på behandlingens indikasjonsområde. Felles for de pasienter som fikk LSD var at de hadde hatt et begynnende alkoholmisbruk med suksessiv overgang til narkotika. Et annet fellestrekk var at andre behandlingsmetoder ikke hadde ført til bedring. I følge lege Odd-Børre Ringberg gikk klinikken i 1963 over til et lengre psykoterapeutisk forarbeid. **57** Ved siden av å skulle knytte kontakt mellom pasient og terapeut, bestod dette også i en vurdering av LSD-indikasjonen. I gjennomsnitt fikk pasientene tyve slike individualtimer. Det ble spesielt lagt vekt på pasientens intelligensmessige funksjoner, pasientens «jeg-styrke» og motivasjonen for behandling. Kontraindikasjoner var begynnende demens og moralsk oppløsning på grunn av langvarig rusmisbruk. Det primære formålet med bruken synes følgelig å ha vært å bedre den enkelte pasients helsetilstand. Gjennomgangen av pasientjournalene har ikke gitt holdepunkter for at LSD ble gitt annet enn i behandlingsøyemed.

Som for Lier mangler kommisjonen opplysninger om hvilken informasjon som ble gitt pasientene på Statens klinikk for narkomane, og om pasientene samtykket i behandlingen. Hverken Varhaug eller Ringberg behandler spørsmålet om samtykke eller informasjon forut for behandlingen. **58** Fra 1963 ble det, som nevnt, gjennomført ca. 20 timer med psykoterapi før LSD behandling. Formålet med forutgående psykoterapi synes imidlertid å være å undersøke om pasienten kunne behandles med LSD og å opprette tillit mellom pasient og terapeut. Det er ikke opplyst om pasienten fikk informasjon om LSD, virkninger, mulige bivirkninger og indikasjoner for bruk. De journalene som er gjennomgått inneholder heller ingen opplysninger om hvilken informasjon pasientene mottok før behandlingen.

Ved Statens klinikk for narkomane foreligger det ikke opplysninger om forskning knyttet til bruk av LSD.

5.4.11 Påstander om forbindelser mellom norske institusjoner og CIA

5.4.11.1 Innledning

Redegjørelsen under punkt 5.4.10 har vist at det i granskningsperioden ble drevet utprøvende behandling med LSD ved enkelte norske psykiatriske institusjoner.

Det er påstått at bruken av LSD ved disse institusjonene var støttet og finansiert av CIA. Joar Tranøy hevder i sin rapport fra 1992 at «[d]istribusjonen av LSD var kontrollert av CIA som hadde monopol på stoffet i den vestlige verden.» **59** Fordelingen av stoffet skal ha blitt foretatt av det sveitsiske legemiddelfirmaet, Sandoz. **60** I sin bok fra 1995, sier Tranøy riktignok at det ikke er «dokumentert at LSD-virksomheten ved de norske psykiatriske institusjoner var støttet av CIA.» **61** Han sier imidlertid at «flere trekk ved den norske virksomheten kan tyde på at CIA stod bak.» **62**

Under punkt 3.12 er det redegjort for at LSD i deler av granskningsperioden – både i forsvars- og etterretningsmiljøer – ble vurdert som et meget interessant stoff. De fremsatte påstander synes å implisere at denne interessen ledet til at CIA initierte og finansierte forskning ved norske psykiatriske institusjoner.

Påstandene må sees i sammenheng med påstandene om menneskeforsøk med LSD i militær regi, se punkt 5.5. Siktemålet i det følgende vil kun være å redegjøre for den delen av kommisjonens granskning som mer spesielt gjelder påstander om forbindelser mellom de norske institusjonene og CIA.

5.4.11.2 Litteratur

I boken «Psykiatriens kjemiske makt» fra 1995 stiller Joar Tranøy spørsmål om ikke bruken av LSD ved flere norske institusjoner var «betalt av CIA». **63** Tranøys påstander om koblingen mellom norsk psykiatri og CIA er i stor grad basert på påstander fra utenlandske forfattere. Disse forfatterne hevder at CIA var engasjert i psykiatrisk forskning og behandling i en rekke land, som ledd i et større program om «mind-control». **64** Tranøy henviser for det første til den danske forfatteren Alex Frank Larsens bok fra 1985 «Det sprængte sind». **65** Videre henviser Tranøy til den amerikanske forfatteren Gordon Thomas' bok fra 1990 «The Journey into madness». **66**

Som vist under punktene 3.11 og 3.12, er kommisjonen kjent med at CIA i granskningsperioden hadde et program for adferdskontroll, og at forskning med LSD var en del av dette programmet.

Kommisjonen kan imidlertid ikke se at Tranøy har belegg for sine påstander om at virksomheten ved norske psykiatriske institusjoner hadde forbindelseslinjer til CIA. Det faktum at LSD ble benyttet ved norske psykiatriske institusjoner, eller det faktum at norske psykiatere deltok på internasjonale konferanser om LSD, kan i seg selv ikke være tilstrekkelig for å hevde at denne virksomheten var finansiert eller støttet av CIA. Kommisjonen kan heller ikke se at Tranøys henvisninger til andre forfattere gir belegg for disse påstandene. Kommisjonen har studert den litteratur Tranøy henviser til uten å se at denne gir holdepunkter for at bruken av LSD ved norske psykiatriske institusjoner skjedde i regi av eller på annen måte var støttet eller kontrollert av CIA. Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene brukes til å forbedre brukeropplevelsen og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke nettstedet vårt uten å godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

på hvilke betingelser slik levering skjedde.

Sandoz sluttet å produsere stoffet for bruk på mennesker i 1965, først og fremst fordi legemiddelfirmaet ikke ville identifiseres med misbruket i rusmiljøet og den stigende omsetning av stoffet på det illegale marked.

Påstandene om at Sandoz var kontrollert av CIA er fremsatt fra flere hold. Tranøy skriver i sin bok «Psykiatriens kjemiske makt» fra 1995 at «[d]istribusjon av LSD var fram til 1973 kontrollert gjennom CIA, der Sandoz hadde monopol på å velge bruksområde for stoffet i den vestlige verden.» Tranøy viser i den anledning til flere andre forfattere, se punkt 5.4.11.2. Kommisjonen kan imidlertid ikke se at Tranøy ved disse henvisningene kan dokumentere at legemiddelfirmaets distribusjon av LSD var underlagt CIA.

Kommisjonen har tilskrevet Novartis, nåværende eier av Sandoz, og bedt om opplysninger om hvem som eide Sandoz i granskningperioden. Ved brev av 25. september 2002 fra Novartis ble kommisjonen kort orientert om at «alle data angående LSD fra den aktuelle, omtalte tid (1943 – 1965) er blitt slettet rutinemessig etter 25 år». Legemiddelfirmaet har imidlertid i en årrekke vært børsnotert. Dette innebærer at det uansett ville ha vært umulig for kommisjonen å få noen fullstendig oversikt over hvem som har eid andeler i selskapet i granskingsperioden.

På bakgrunn av de foretatte undersøkelser i forhold til legemiddelfirmaet Sandoz har kommisjonen ikke fått bekreftet påstandene om at firmaets distribusjon av LSD var dominert av, eller på andre måter underlagt, CIA.

5.4.11.4 Statens legemiddelverk

Kommisjonen har kontaktet Statens legemiddelverk og fått tilgang på dokumenter vedrørende Sandoz. Dette gjelder både Sandoz' søknad om registrering av LSD som legemiddel i juli 1960 og senere vedtak om inntak på registreringsfritak, med samtlige underbilag. Dokumentene viser at søknaden om registrering som legemiddel ble avslått. 67 Stoffet har således så lenge LSD har vært i legalt bruk i Norge, vært tatt inn på såkalt registreringsfritak. Kommisjonen har forsøkt å spore opp søknadene om registreringsfritak ved å henvende seg til legemiddelverket og den enkelte institusjon som brukte stoffet i Norge. Søket har ikke gitt resultater. Legemiddelverket opplyser ved brev av 17. september 2002 at søknadene med underbilag ble returnert den enkelte søker. Heller ikke kopi av vedtaket om godkjenningssfritak synes å finnes i et eget arkiv. I brevet opplyser legemiddelverket videre at rutinene er vesenlig endret. I dag blir slike søknader etter opplysningene arkivert ved Statens legemiddelverk.

5.4.11.5 Henvendelser til helseinstitusjoner

På bakgrunn av de opplysninger kommisjonen mottok ved sin henvendelse til Statens legemiddelverk, se punkt 5.4.11.4, henvendte kommisjonen seg direkte til Modum Bad Nervesanatorium og Lier sykehus for å få utlevert kopi av søknadene om registreringsfritak. Etter opplysninger fra institusjonene har søknadene ikke vært å oppdrive. Det er imidlertid lite sannsynlig at søknadene ville inneholdt opplysninger som kunne kaste lys over påstanden om forbindelser mellom institusjonene og CIA.

For å avklare om Modum Bad Nervesanatorium mottok midler til forskning med LSD, er institusjonens gaveregnskaper fra 1960 til 1965 gjennomgått. Kommisjonens valg av tidsperiode har to begrunnelser. For det første var det i denne perioden at legemiddelfirmaet Sandoz leverte LSD til psykiatriske institusjoner i Norge, og kommisjonen ønsket å finne ut om firmaet bidro med økonomiske midler til institusjonen. For det andre var det i denne perioden at Modum Bad Nervesanatorium, i henhold til opplysninger i årsrapportene, gjorde størst bruk av LSD.

Gaveregnskapene er oversiktlige og detaljerte. Gaver ned til 20 kroner er bokført, og givers navn er oppgitt. De fleste gavene var av beskjedne størrelse og kom fra privatpersoner og menigheter rundt om i landet. Det er så langt kommisjonen kan se ikke holdepunkter i gaveregnskapene for at institusjonen har mottatt gaver fra legemiddelfirmaer, forsvaret eller utenlandske institusjoner.

5.4.11.6 Erfaringer fra granskningen i Danmark

Som kommisjonen har redegjort for under punkt 5.4.3.8, er det i Danmark gjennomført en granskning av bruken av LSD ved danske institusjoner, særlig Frederiksberg hospital. Kommisjonen har tilskrevet det danske Indenrigs- og Sundhedsministeriet med forespørsel om det i forbindelse med denne granskningen fremkom påstander om at distribusjonen av LSD var kontrollert av CIA gjennom legemiddelfirmaet Sandoz. Ministeriet ble videre spurt om det var kjent med omstendigheter som kunne begrunne eller dokumentere eventuelle slike påstander.

Det danske ministeriet har besvart kommisjonens forespørsel ved å si at «der ikke over for ministeriet har været fremsat sådanne påstande, ligesom ministeriet heller ikke er bekendt med, at disse synspunkter har været fremsat i dagspressen eller lignende».

Svaret fra det danske ministeriet stemmer dårlig overens med at den danske journalisten Alex Frank Larsen i sin bok «Det spængte Sind» fremsetter en rekke påstander som innebærer koblinger mellom bruken av LSD i Danmark og CIA. 68 Påstandene fremsatt av Larsen er imidlertid gjennomgått av kommisjonen, som ikke kan se at disse kan tas til inntekt for at det ved norske psykiatriske institusjoner skjedde LSD-forskning som var finansiert eller initiert av CIA, se punkt 5.4.11.2 og 5.4.11.3.

5.4.11.7 Oppsummering

På bakgrunn av de granskningsskritt som beskrevet under punkt 5.4.11.1 til 5.4.11.6 overfor, har kommisjonen ikke avdekket forhold som kan bekrefte påstanden om at bruken av LSD ved de norske psykiatriske institusjonene var støttet av, eller på annen måte påvirket av, CIA. Kommisjonen viser for øvrig til redegjørelsen under punkt 5.5, der det mer utførlig gjøres rede for påstandene om forsøksvirksomhet i militær regi.

5.5 Påstander om LSD-forsøk i militær hensikt

Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene er til hjelp i å forbedre og optimalisere bruk av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler, eller fortsette å bruke tjenesten uten å godkjenne dette. Dette nettstedet har funnet sted i samarbeid mellom navngitte norske psykiatriske institusjoner, vanligvis utgitt i dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

granskningen av påstandene om LSD-forsøk som ledd i psykiatrisk forskning. Det er vist at det ved Modum Bad Nervesanatorium og Lier Sykehus ble drevet utprøvende behandling med LSD, men at det ikke er holdepunkter for at pasientens beste ikke var det overordnede hensyn. Undersøkelsene har ikke kunnet bekrefte påstanden om at bruken av LSD ved disse norske institusjonene var kontrollert eller finansiert av CIA.

Resultatene av kommisjonens granskning av påstandene om forsøk med LSD som ledd i psykiatrisk forskning kan sies å danne et bakteppe for kommisjonens granskning av påstander om LSD-forsøk utført i militær hensikt. Siktemålet i det følgende vil være å gå inn på de granskningsskritt som mer spesifikt gjelder påstander om forsøk i militær hensikt.

5.5.2 Kartlegging av påstandene

Påstandene om at det i Norge i militær regi skal ha funnet sted LSD-forsøk, blant annet på krigsbarn, er fremsatt og referert av flere, se punkt 5.1.

1. Påstandene om norske LSD-forsøk i militær hensikt er særlig knyttet til den såkalte krigsbarnsaken. Advokat Randi Hagen Spydevold har i søksmål fra syv personer med tyske fedre, fremsatt påstander om at krigsbarn har vært utsatt for eksperimentering med LSD. I prosesskrift av 28. september 2000 til Oslo byrett viste hun til at «[f]ra 1950–1965 ble det ved visse institusjoner utført forsøk på 10 krigsbarn i den hensikt å få vurdert hvordan LSD virker i avhørssituasjoner.» Påstandene ble i prosesskriftet ikke ytterligere underbygget eller dokumentert.

Kommisjonen ønsket å komme i kontakt med Spydevold for å få opplysninger om bakgrunnen for disse påstandene. Det viste seg imidlertid svært vanskelig å få Spydevold til å møte for kommisjonen. I den første fasen av granskningen var kommisjonen derfor henvist til å foreta undersøkelser uten holdepunkter for hva advokatens påstander var bygget på.

Først i juni 2002 møtte Spydevold for kommisjonen. Hun forklarte at hun hadde i alt fire kilder for sine påstander: en sykepleier fra Drammen, en norsk høyerestående offentlig ansatt, en professor fra Lillehammer og Eric Olson, sønn av Frank Olson. Under henvisning til taushetsplikten nektet advokaten å oppgi navnet på den «norske høyerestående offentlige ansatte». Navnet på sykepleieren ble, til tross for gjentatte oppfordringer, heller ikke meddelt kommisjonen. Spydevold kunne imidlertid fortelle at sykepleieren hadde gitt opplysninger om at det i Drammen, våren 1963, fant sted et møte i regi av Nato, med representanter fra enkelte medlemsland, CIA og Norges Våpentekniske Korps. På dette møtet skulle forsøket med LSD på krigsbarn, som etter opplysningene startet en gang på slutten av femtitallet, formelt bli avsluttet.

To av Spydevolds kilder var allerede kjent for kommisjonen. Det gjelder for det første professor Tore Pryser, som kommisjonen selv har tatt kontakt med, se straks nedenfor. Videre gjelder det Eric Olson, som kommisjonen også har kontaktet, se punkt 5.5.3.6.

Til tross for at advokat Spydevold ikke ønsket å meddele navnet på vedkommende sykepleier, lyktes det kommisjonen å komme i kontakt med henne og få opptatt en forklaring. Sykepleieren kunne fortelle at hun ikke selv kjente til slik forskning, men at hun hadde kontaktet Spydevold og informert om påstander fremsatt av Joar Tranøy. Utover dette, hadde hun ikke kjennskap til omtalte forsøk.

Kommisjonen lyktes også i å identifisere det omtalte møtet i Drammen, som må ha funnet sted i 1965, og ikke 1963, som oppgitt av advokaten. I perioden 2. til 14. august 1965, ble det i Drammen arrangert en internasjonal vitenskapelig konferanse kalt «Molecular Basis of Some Aspects of Mental Activity». I boken utgitt i anledning hundreårsjubileet for Drammen sykehus/Buskerud sentralsykehus er denne konferansen ved feilskrift benevnt «The Nuclear Basis of Some Aspects of Mental Activity». Konferansen ble gjennomført med støtte fra NATO Advanced Study Program, men mottok også støtte fra andre organisasjoner. LSD var ikke tema på konferansen, men ble kort berørt i enkelte av foredragene. Så vidt kommisjonen kan se, er det ingen holdepunkter for at påstandene knyttet til dette møtet er korrekte.

Når det gjelder Spydevolds siste kilde, den norske høyerestående offentlige ansatte, lyktes det kommisjonen først etter meget lang tid å finne frem til vedkommende. Det vises i den forbindelse til fremstillingen under punkt 5.5.4.

2. I forlengelsen av oppslagene om krigsbarnsaken, fremsatte også professor Tore Pryser i en kronikk i Dagbladet 14. oktober 2000 påstander om at krigsbarn var blitt utsatt for denne typen eksperimenter. Pryser henviser i denne kronikken til den britiske journalisten og BBC-produsenten Gordon Thomas.

Kommisjonen tok kontakt med professor Tore Pryser i anledning denne kronikken. Pryser kunne fortelle at han selv ikke har arbeidet med primærkilder som støtter eller kan begrunne påstandene. Pryser hadde imidlertid basert sine påstander på uttalelser i Gordon Thomas' bok «Journey into Madness». Pryser henviser til Thomas inneholder ingen opplysninger om hva disse påstandene bygger på.

Kommisjonen tok derfor kontakt med Gordon Thomas med forespørsel om hvor disse opplysningene var hentet fra. I sitt svar henviste Thomas til sin nylig publiserte e-bok, «Mindfield», hvor kommisjonen, i følge Thomas, ville finne den nødvendige informasjon. Opplysningene i denne boken er basert på informasjon fra Thomas' venn og informant, den nå avdøde CIA-agenten William Buckley. Thomas refererer informasjonen slik:

«... reports that Buckley had read as part of his familiarization of MK-ULTRA's background wick suggested Gottlieb had authorized experiments to be conducted on Quislings – Norwegians who had supported the Nazis in World War Two. Those brief hints in the files, which had been marked as beyond Buckley's current security clearance, carried the restrictions they could only be accessed on the order of the Director. Buckley knew he had no reason to go to Dulles and ask for permission to see the files. But he wondered if Olson had gone to check on those experiments.»

Thomas' påstander er med andre ord basert på en nå avdød muntlig kilde, som sa at han noen år tidligere hadde sett rapporter med opplysninger som antydte at en ledende CIA-offiser hadde autorisert forsøk på norske kollaboratører. På grunnlag av disse påstandene fra kommisjonen opplyser Thomas at dette er alle opplysninger han har om saken, men at kilden er troverdlig. Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene brukes til trafikkmåling og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke nettsiden uten å godta dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

logg, som Olsen har utarbeidet. Olsen har overlevert en kopi av denne loggen til kommisjonen. Under datoen 24. august 1993 i loggen står det følgende:

«I årene 1950-65 ble det drevet forsøk med LSD/meskalin på psykiatriske pasienter i samarbeid med CIA. Vedkommende påstår å ha sett materiale om dette i noe arkivmateriale som stammet fra Hærens våpentekniske korps. Den norske delen av prosjektet ble drevet av en Næss ved Farmakologisk Institutt ved UiO, og Forsvaret. Forsøkspersonene ble hentet fra psyk. institusjoner som Reitegjerdet, Modum Bad og Gaustad. Gordon Johnson sto ifølge dokumentene vedkommende hadde sett, sentralt i arbeidet med bl.a. flere studieturer til tilsvarende forsøk i USA. Kilden mener å ha oppfattet av dokumentene at åtte eller ni av forsøkspasientene døde, derav 2 med tyske fedre (krigsbarn).»

Olsen forklarte at han våren 1998 selv ønsket å bringe klarhet i disse påstandene. Han rettet derfor en formell begjæring til sin egen arbeidsplass, Riksarkivet, hvor han ba om å få innsyn i en avlevering fra Hærens Våpentekniske Korps. I denne begjæringen opplyste han at avleveringen skulle inneholde opplysninger om slike LSD-forsøk. Han fikk imidlertid til svar at det i avleveringen ikke fantes dokumenter som omhandlet slik forskning.

På spørsmål fra kommisjonen om Olsen ville navngi sin primærkilde, det vil si vedkommende som han i 1993 var blitt kontaktet av, svarte Olsen at han ikke ønsket å gjøre dette. I følge Olsen var dette i overensstemmelse med kildens eget ønske.

Olsen fortalte videre at han i juni 2000 hadde mottatt en telefon fra en person som tok opp spørsmål som grenset opp mot påstandene om LSD-forsøk. Olsen har skrevet et referat fra denne samtalen. Også dette referatet er ført inn i Olsens logg. Fra dette referatet siteres følgende utdrag:

«Modum: han tvilte på om det der var begått kirurgiske inngrep, men er svært opptatt av påstandene om eksperimentering med LSD. Dette har også jeg hørt. jf. min søknad om innsyn til RA i 1998 (sak 98/3342) av 8.5.1998 og med negativt svar av 27.5.1998. Ifølge mitt tips skal prosjektet ha foregått i samarbeid mellom Farmakologisk Institutt (Knut Næss), Hærens Våpentekniske Korps og visse amerikanske instanser i perioden ca 1950-1965. Det gikk ut på utprøving av LSD/meskalin m.v. på forsøkspersoner som ble hentet fra Gaustad, Reitgjerdet, Modum Bad og andre tilsvarende institusjoner. Ifølge mitt tips (stammer fra forsvaret) skulle om lag 10 krigsbarn ha vært nyttet i forsøket, av disse skal 3-4 ha dødd som følge av eksperimentene. Både Ørnulf Ødegaard og Gordon Johnson skal ha vært involvert i prosjektet. Dette prosjektet skulle ikke være spesielt innrettet mot terapi, men mer mot militære interesser til bruk ved avhør etc. Etter tips fra Toralf Kristoffersen v/Farmakologisk Institutt, UiO ringte jeg i 1998 også til Knut Næss (gammel mann på Bygdøy), men han avviste alt om militære forhold. Det dreide seg kun om terapeutiske formål ifølge ham. Jeg kom altså den gang ikke så langt at jeg kunne nytte noe i boka mi. Dette er første gang jeg hører saken omtalt av andre. Han hevder å sitte på dok. fra Gordon Johnsen om saken, men er advart fra sin advokat om at saken er «farlig», at «noen» følger med i hans undersøkelser.»

På spørsmål fra kommisjonen nektet Olsen også å oppgi identiteten på vedkommende som hadde kontaktet ham i juni 2000.

4. Etter at kommisjonen ble nedsatt, ble påstandene om dødelige LSD-forsøk på krigsbarn gjentatt og videreført i boken «*Deckname Artischocke. Die geheimen Menschenversuche der CIA*», skrevet av den tyske forfatteren og tv-produsenten Egmont R. Koch, i samarbeid med Michael Wech, se punkt 5.1.

I boken er det oppgitt flere ulike kilder for disse påstandene. **69** Kildene omfatter en rekke avisartikler som refererer og kommenterer den såkalte krigsbarnsaken. Koch og Wech synes med andre ord ikke å ha andre, egne kilder for sine påstander.

Det som imidlertid særpreger påstandene er at det påstås at disse forsøkene skal ha skjedd i regi av Sem-Jacobsen. Henvisningen til Sem-Jacobsen må gjelde Carl Wilhelm Sem-Jacobsen, som i en årrekke var overlege på Gaustad sykehus. Som kommisjonen vil redegjøre for under kapittel 6 nedenfor, står Sem-Jacobsen sentralt i påstandene om uetiske forsøk med elektroder.

Selv om det ikke kommer helt klart frem av kildehenvisningene i den tyske boken, synes det som om Koch og Wech belegger Sem-Jacobsen deltagelse ved å henvise til boken «*Psykiatriens kjemiske makt*» fra 1995 av Joar Tranøy. Tranøy skriver i sin bok at Sem-Jacobsens «innsats på LSD-forskningens område startet i 1955 på amerikansk jord, nærmere bestemt Rochester State Hospital, Minnesota, – stedet er også avslørt for å ha tatt imot forskningsoppdrag betalt av CIA.» **70** Videre skriver Tranøy at Sem-Jacobsen samarbeidet med den såkalte Tulane-gruppen, ledet av Robert G. Heath, som i følge Tranøys opplysninger var en kjent CIA-lege. **71**

Tranøy selv synes å belegge denne påstanden ved å vise til to artikler. **72** For det første viser han til artikkelen «*Effects of Mescaline, LSD-25 and Adrenochrome on Depth Electrograms in Man*», som Sem-Jacobsen, i samarbeid med Bert E. Schwartz og Magnus C. Petersen, publiserte mens han oppholdt seg ved Rochester State Hospital. For det andre viser han til artikkelen «*Correlations of rhinencephalic electrograme with behaviour*», forfattet av R.R.Monroe, G. Heath, W.A.Mickle og R.C.Llewellyn, publisert i *Electroenceph Clin Neurophysiol* 9: 1957 s. 623-624. Kommisjonen kan ikke se at Tranøy ved å henvise til disse artiklene kan dokumentere påstandene om at Sem-Jacobsen samarbeidet med en «kjent CIA-lege». Kommisjonen kan heller ikke se hvordan opplysningene i Tranøys bok kan belegge påstandene fremsatt av Koch og Welch om at Sem-Jacobsen utførte forsøk med LSD på krigsbarn eller andre.

Redegjørelsen under underpunktene 1 til 4 viser at kommisjonen på et tidlig tidspunkt i granskningen hadde meget detaljerte opplysninger knyttet til påstandene. De opplysningene som fremkom på bakgrunn av forklaringen fra Kåre Olsen, og på bakgrunn av de notater Olsen selv hadde gjort, ble vurdert som meget interessante. Opplysningene var presise og syntes å være svært troverdige. Videre syntes det som om Olsen hadde til ulike kilder som kunne bekrefte at slike forsøk hadde funnet sted. Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene trafikkmåling og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette. På denne bakgrunn ble det iverksatt en rekke granskningsskritt, som beskrevet under punkt 5.5.3. Kommisjonen foretok omfattende granskning knyttet til de institusjoner som ble navngitt. I tillegg foretok kommisjonen en rekke arkivsøk.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

1 capture

27 Aug 2014

▼ About this capture

Spydevold eller Kåre Olsen ville oppgi hvem som var deres primærkilder. Som det vil bli redegjort for under punkt 5.4.4, kom det høsten 2002 frem nye opplysninger, som bidro til å kaste lys over bakgrunnen for og opphavet til disse påstandene. Kommisjonen har imidlertid valgt først å redegjøre utførlig for de granskningsskritt som ble foretatt frem til dette tidspunkt.

5.5.3 Arkivsøk og henvendelser

5.5.3.1 Riksarkivet – avlevering fra Hærens Våpentekniske Korps

På bakgrunn av informasjon fra Kåre Olsen om at det kunne finnes opplysninger om LSD-forsøk på krigsbarn i arkivmateriale fra Hærens Våpentekniske Korps (HVK) gikk kommisjonens konsulent, Tore Tennøe, gjennom avleveringslister og arkivmateriale vedrørende HVK i Riksarkivet. I tillegg gikk Tennøe gjennom avleveringslister fra Forsvarets logistikk organisasjon land til ASTA-stiftelsen, som ordner materiale før det blir oversendt Riksarkivet.

Det aktuelle arkivmaterialet omfatter et stort antall dokumenter, men på bakgrunn av opplysningene i avleveringslistene ble det antatt at bare et fåtall dokumenter kunne være av interesse for kommisjonen.

Fra Forsvarsmuseet mottok Riksarkivet den 13. januar 1993 fire hyllemeter arkivsaker vedrørende HVK. Materialet består stort sett av sekundærlitteratur – bøker, brosjyrer, tidsskrifter, rapporter etc. I avleveringslisten er følgende dokument ført opp:

«Næss: LSD-angstfremk. virkn. belyst ved eksperimenter utført ved Farmakologisk Inst. Oslo. 1962.»

Dokumentet refererer til et autoreferat av et foredrag holdt av dr. med. Knut Næss i Oslo 17. november 1961, trykt i Sanitetsnytt 8 (1), mars 1962. Foredraget har vist seg å stå sentralt for kommisjonens granskning av påstandene om LSD-forsøk i militær hensikt. **73** Kommisjonen finner derfor grunn til å gjengi referatet i sin helhet:

«Muligheten for anvendelse av stoffer med innvirkning på psyken som krigsgifter ble kort omtalt. Det dreier seg om såkalte hallusinogener eller psykosomimetiske substanser, som kan gi noen schizofrenlignende symptomer og også fremkalle angst eller inadekvate reaksjoner.

Dyr og mennesker adskiller seg ganske meget i sine reaksjoner på substanser av denne art. Vi vet i alle fall med sikkerhet at mennesker i så måte er langt sterkere påvirket enn dyr. Det er imidlertid av interesse å forsøke å finne frem til en dyreeksperimentell «screening test» for substanser av denne art.

Foredragsholderen har derfor sammen med stipendiat E. Wulff Rasmussen foretatt en nærmere undersøkelse av rotters adferd under innvirkning av LSD, for på dette grunnlag å forsøke å finne frem til en slik ny testmetode.

Det ble ved anvendelse av en rekke forskjellige metoder, som ikke omtales nærmere her, påvist at dyrene oppførte seg på en måte som bare kunne tydes derhen at LSD fremkalte eller økte dyrenes angst for den eksperimentelle situasjon; men de beholdt tilsynelatende evnen til å velge riktig mellom forskjellige muligheter for å unnsnippe en noe ubehagelig situasjon. Adferden var således ikke preget av panikk. Av særlig interesse var imidlertid den oppdagelse at de dyr som hadde vært i forsøk og som hadde blitt sprøytet med LSD, i ukevis ikke oppførte seg som vanlige kontrolldyr i forsøksapparatet.

På grunnlag av denne iakttagelse ble det satt i gang spesielle undersøkelser for å klargjøre hva man med et uttrykk fra den eksperimentelle dyrepsykologi må kalle «the secondary conditioned response», denne gangen et atferdsmønster betinget av en tidligere injeksjon av LSD og den angstfylte opplevelsen som denne substansen hadde medført. En slik ettervirkning av et medikament er ikke tidligere beskrevet. Det viste seg at man med en rekke forskjellige metoder, som bare adskilte seg fra hverandre i detaljer, kunne få et tydelig tallmessig inntrykk av den økte angst som forelå som et resultat av en relativt liten dose med LSD hele to uker i forveien. Det understrekes at LSD i dyreforsøk bare utøver en direkte virkning som varer noen timer. De registrerte senvirkninger har derfor intet med preparatets direkte innvirkning på hjernen å gjøre, men er kun en rent psykisk betinget ettervirkning.»

Utover det refererte foredraget, ga gjennomgangen av arkivalia knyttet til HVK ingen opplysninger som kunne kaste lys over kommisjonens granskning.

5.5.3.2 Arkiver fra Det norske feltsykehus i Korea

I den logg som Kåre Olsen har overlevert til kommisjonen, se punkt 5.5.2, fremkommer det at arkiver fra det norske feltsykehuset i Korea kunne inneholde opplysninger av interesse for påstandene om LSD-forsøk.

The Norwegian Mobil Army Surgical Hospital (NORMASH) var et norsk feltlasarett, som under Korea-krigen stod til rådighet for felleskommandoen for FN-styrker. Kommisjonen antok at det kunne være av interesse å foreta søk i arkivene etter sykehuset. Generelt sett er Korea-krigen knyttet til oppstarten av amerikanernes Mind Control-program. **74** På denne bakgrunn anmodet kommisjonen Riksarkivet om full tilgang til arkivet etter NORMASH.

Kommisjonens konsulent Tore Tennøe har på vegne av kommisjonen foretatt arkivsøket. Arkivet har en håndterlig størrelse og fremstår som fullstendig. Alt materialet i 11 arkivbokser, det vil si et hundretalls mapper, er gjennomgått. Det er ikke funnet noen indikasjoner på at det i NORMASH har forekommet medisinske forsøk på mennesker. Arkivet gir heller ingen opplysninger om bruk av LSD eller meskalin.

5.5.3.3 Arkiver etter Knut Næss, materiale fra Farmakologisk Institutt etc.

Det er påstått at Knut Næss, tidligere professor ved Farmakologisk Institutt ved Universitetet i Oslo, skal ha spilt en rolle ved LSD-forsøkene i militær hensikt, se punkt 5.5.2.

Undersøkelser i Riksarkivets avlevering fra Hærens Våpentekniske Korps avdekket at Næss i 1961 holdt et foredrag hvor han redegjorde for LSD-forsøk på rotter. Foredraget er gjengitt under punkt 5.5.3.1.

Kommisjonen ønsket å undersøke om Knut Næss, som ikke lenger er i live, hadde etterlatt seg arkivmateriale som kunne kaste lys over påstandene. Kommisjonen rettet derfor en henvendelse til Farmakologisk Institutt. Til tross for gjentatte forsøk har det ikke lyktes instituttet å lokalisere arkiver etter Næss.

Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene lagres på din enhet og hjelper oss med å forbedre nettstedet vårt og forbedre tjenestene våre. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler her. For å fortsette å bruke nettstedet vårt, godtar du vår bruk av informasjonskapsler. Hvis du ikke godtar dette, kan vi ikke lagre informasjonskapsler på din enhet, noe som kan påvirke bruken av nettstedet vårt.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

Kommisjonen kontaktet flere personer, som på det aktuelle tidspunkt hadde tilknytning til Farmakologisk Institutt. Disse kunne bekrefte at Wulff-Rasmussen hadde drevet forskning ved instituttet, blant annet i samarbeid med Knut Næss. Ingen av dem kom imidlertid med opplysninger som kastet lys over innholdet av denne forskningen – bortsett fra at det hadde dreiet seg om forsøk med dyr.

Farmakologisk Institutt har foretatt en gjennomgang av eldre publikasjoner etc. fra instituttet. Gjennomgangen har avdekket enkelte publikasjoner forfattet av Wulff-Rasmussen, samt enkelte publikasjoner med henvisninger til Wulff-Rasmussen. De eldste publikasjonene stammet fra 1939. Det er i dette materialet ingen opplysninger om at Wulff-Rasmussen drev forskning med LSD eller at det er foretatt forskning på mennesker.

Kommisjonen har også tilskrevet Oslo likningskontor og folkeregister med en forespørsel om personopplysninger for Wulff-Rasmussen. I svarbrevet opplyses det at registeret ikke har opplysninger om vedkommende.

5.5.3.4 Arkiver fra Emma Hjorts Hjem

Påstandene om LSD-forsøk i militær hensikt referer særskilt til at krigsbarn skal ha vært utsatt for slike forsøk. Kommisjonens konsulent, Svein Atle Skålevåg, har på denne bakgrunn foretatt søk i arkivmateriale fra Emma Hjorts Hjem.

Bakgrunnen for dette, er at Emma Hjorts Hjem kort tid etter andre verdenskrig tok hånd om flere krigsbarn. Våren/sommeren 1945 ble barnehjemmet Godthaab i Bærum en form for «opsamlingsstasjon» for krigsbarn, som ble overført fra diverse lebensborninstitusjoner. Dette barnehjemmet ble avviklet i august 1946, og barna ble bortadoptert eller overført til andre barnehjem. 16 eller 17 av barna på Godthaab ble imidlertid regnet som «åndssvake», og disse ble derfor overført til Emma Hjorts Hjem (en periode kalt Statens pleiehjem på Tokerud). **75**

I Riksarkivet finnes det en navneliste over disse barna. Ytterligere opplysninger om disse barna måtte imidlertid søkes i arkivene for Statsarkivet. Statsarkivet har nemlig en del arkivsaker fra Emma Hjorts Hjem, heriblant pasientjournaler (Klientarkivet). Klientarkivet består av mapper av tilsvarende art som sykehusenes pasientjournaler. Her finnes dokumentasjon for ulike medisinske og psykologiske tester som pasientene har gjennomgått. Journalene er innlevert til Statsarkivet i tre omganger, men disse tre innleveringene er ikke sortert sammen i én serie. Det betyr at hvert av de 16-17 navngitte barna måtte søkes i alle tre avleveringene. Et slikt søk ble foretatt og resulterte i at mappene til 7 av barna ble identifisert og gjennomgått. For minst to av disse mappene er det tydelig at de ikke er komplette. **76** Hverken de komplette eller de ufullstendige mappene nevner noe om eventuelle medisinske forsøk.

I følge opplysninger kommisjonen har fått finnes det imidlertid arkivmateriale fra Emma Hjorts Hjem på ytterligere to lokaliteter: på området til det tidligere hjemmet og i Akershus fylkeskommunes arkiv. Materialet på det sistnevnte stedet er ennå uordnet. Det er ikke gjort søk etter de savnede journalene på disse to stedene. Etter det kommisjonen senere har fått vite om bakgrunnen for påstandene om LSD-forsøk på krigsbarn, har den ikke funnet det hensiktsmessig å forfølge dette videre.

5.5.3.5 Utenlandske arkiver og databaser

Under punkt 4.2.8 er det redegjort for flere undersøkelser i utenlandske, amerikanske, arkiver og baser. Disse har ikke avdekket opplysninger som kan bekrefte påstandene om det i Norge er utført LSD-forsøk i militær hensikt.

5.5.3.6 Frank Olson-saken

Professor Tore Pryser har referert påstander om at CIA foretok dødelige menneskeforsøk på norske krigsfanger. Som redegjort for under punkt 5.5.2, har Pryser basert seg på informasjon fra den britiske forfatteren Gordon Thomas. I boken «Mindfield», knytter Thomas disse forsøkene til den såkalte Frank Olson-saken.

Frank Olson-saken har sin bakgrunn i avsløringer i Washington Post. Avisen kunne den 11. juni 1975 bringe opplysninger om at en sivilt ansatt i det amerikanske forsvarsdepartementet, Pentagon, var gitt LSD mot sin vilje, som ledd i CIAs utprøving av preparatet. Vedkommende het Frank Olson. Som følge av eksperimentet skal han ha fått alvorlige bivirkninger, og han døde i New York november 1953 etter et fall fra et hotellvindu i tolvte etasje. Avisen bygget sin informasjon på opplysninger som fremkom i forbindelse med den såkalte Rockefeller-kommisjonens arbeid. **77**

Etter avisens avsløringer vurderte familien til Frank Olson å saksøke staten for såkalt «wrongful death.» **78** Etter forliksforhandlinger med staten fikk familien utbetalt en større sum.

Undersøkelser som ble gjort for å forberede et mulig søksmål viste imidlertid at Frank Olson ikke hadde vært ansatt i det amerikanske forsvarsdepartementet, men at han arbeidet for CIA. Det ble videre funnet dokumenter som tydet på at eksperimenteringen kunne være del av det omfattende MKULTRA-prosjektet. **79**

Frank Olsons sønn, psykologen Eric Olson, var overbevist om at det materialet som ble avdekket gav grunnlag for å slutte at eksperimenteringen med LSD var et ledd i CIAs program om mind control. **80** Eric Olson hevder på denne bakgrunn at CIA utførte risikofylte menneskeforsøk med til dels dødelige resultater i Tyskland, at faren ønsket å hoppe av prosjektet og at dette var grunnen til at han ble drept. Nyere funn kan imidlertid tyde på at Frank Olson var involvert i CIA-forskning knyttet til kjemisk krigføring i forbindelse med Korea-krigen.

Kommisjonen har ikke hatt mulighet til, eller sett det som sin oppgave, fullstendig å skulle vurdere holdbarheten i alle de påstander som er fremsatt i denne saken. Det som imidlertid har vært særlig interessant for kommisjonen er opplysninger om at Frank Olson skal ha vært i Norge i 1953. Koblingen til Norge skjer i det såkalte «mysterious document», som i 1994 ble funnet av en journalist fra Associated Press. **81** Dokumentet ble funnet i Frank Olsons personalmappe på hans tjenestested Fort Detrick. Hverken dokumentets opphav, til hvem det ble overlevert, hvorfor det ble skrevet eller hvorfor det befant seg i denne mappen har blitt bragt på det rene. I dokumentet henvises det til en rekke spor som bør forfølges, herunder:

«4. Trip to Paris and Norway in 1953 (?) and possible fear of security violation. Sources F.W. Wagner, H.T. Eigelsbach, Robert Lashbrook and Dr. Eric Olson. Den ikke navngitte doktoren er senere identifisert som Dr. Abraham Eric Erickson. Informasjonen om optimalisering av tjenesten i Danmark leser man om i vår bruk av informasjonskapsler eller fortsettelse å ha denne informasjonen. Dette kunne belyse omstendighetene rundt og formålet med farens eventuelle tur til Oslo i 1953, vanlig hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

of 1953 was a turning point in the series of events leading to his death. This has been confirmed by, among others, a close colleague and dear friend of my father's who contacted me in 2001. This colleague, Norman Cournoyer, explained that after that European trip my father had described a crisis on conscience that he was experiencing.

As Cournoyer explained it, this crisis referred essentially to terminal interrogations that were being performed in Germany, and also to information substantiating the claim that the United States was in fact using biological weapons in the Korean War.»

Selve hovedsporet fører med andre ord ikke til Norge, men til Tyskland. I følge Olson selv, men også Gordon Thomas, finnes det sterke indikasjoner på at amerikanske myndigheter gjennomførte risikable, og i enkelte tilfeller dødelige, menneskeforsøk på tyske fanger i alliert varetekt i Berlin. Kommisjonen har imidlertid ikke hatt mulighet til å gå nærmere inn på disse påstandene. **82**

Eric Olson anbefalte imidlertid kommisjonen om å ta kontakt med den omtalte kollegaen av Frank Olson, Norman Cournoyer, for å spørre også ham om eventuell informasjon om norske forbindelser. Kommisjonen har gjort forsøk på å komme i kontakt med Cournoyer, men dette har ikke lyktes.

Eric Olson henviste også til det omfattende arbeidet til den tyske forfatteren og TV-produsenten Egmont R. Koch, i samarbeid med Michael Wech. Kommisjonen er tidligere kjent med påstandene fremsatt i Koch og Wechs bok. **83** Forfatterne går i boken nøye inn på Frank Olsons tur til Europa rett før hans død i 1953. Av den dokumentasjonen som blir lagt frem i boken, fremgår det at Olson på denne turen besøkte England, Stockholm, Berlin og Paris.

Forfatterne viser i denne sammenheng til Frank Olsens diplomatpass, Nr. 15403, der det står stemplet «London Airport, embarked 2 Aug 1953» og «In Bromma 2.8 1953». (Bromma er en flyplass utenfor Stockholm.) Videre angis også datoene for oppholdene i passet: fra 2. august til 5. august i Stockholm, fra 5. august til 8. august i London, fra 8. august til 13. august i Tyskland. Kommisjonen har fått oversendt en kopi av dette passet. Disse opplysningene understøttes av påskrifter og innholdet i noen 8 mm fargefilmer, som Frank Olson tok for privat bruk på denne turen. Filmene, som ble funnet av Eric Olson etter farens død, viser klipp fra Paris, London, Stockholm og Berlin. **84** Bakgrunnen for Stockholmsbesøket kan ikke angis med sikkerhet, men det er sannsynlig at Olson tok del i en internasjonal kjemikongress i byen (8th International Congress of Pure and Applied Chemistry, Stockholm July 29 to August 4 1953). Det er også mulig at Frank Olson møtte eksperter fra det svenske militære forskningsinstituttet FOA, som i en årrekke hadde samarbeidet med US Army Chemical Corps om kjemisk og biologisk krigføring. **85** I følge Eric Olson hadde familien på denne tiden ikke lenger noen nære bekjentskaper eller slektninger i Sverige, så det var derfor neppe snakk om et privat besøk.

I arbeidet med boken har forfatterne intervjuet Norman Cournoyer, Frank Olsons tidligere kollega. Som nevnt ovenfor har kommisjonen selv søkt å komme i kontakt med Cournoyer, uten å lykkes. Kommisjonens konsulent, Tore Tennøe, kontaktet derfor en av forfatterne, Egmont Koch, og bad om opplysninger knyttet til dette intervjuet. Koch kunne fortelle at Cournoyer i dette intervjuet ikke hadde kommet med opplysninger om at Olson skal ha vært i Norge.

Kommisjonens granskningsskritt har ikke gitt belegg for at Frank Olson var i Norge. Kommisjonen står tilbake med usikre, andrehånds, muntlige opplysninger om at det skal ha foregått menneskeforsøk i Norge i regi av CIA. Som nevnt under punkt 5.5.2, underpunkt 2, har kommisjonens kontakt med forfatteren Gordon Thomas heller ikke bragt klarhet på dette punkt.

5.5.4 Videre granskningsskritt

5.5.4.1 Innledning

De granskningsskrittene som er beskrevet under punkt 5.5.3 viste seg altså ikke å kunne bekrefte påstandene om LSD-forsøk på krigsbarn eller andre i militær hensikt. Til tross for at kommisjonen, som beskrevet innledningsvis, hadde mottatt meget presise opplysninger fra Kåre Olsen, ledet undersøkelsene ikke til funn. For kommisjonen var det derfor meget viktig å komme i kontakt med Olsens primærkilder, som Olsen altså ikke hadde villet navngi. Særlig var det interessant for kommisjonen å prøve å komme i kontakt med Olsens første kilde, det vil si vedkommende som hadde kontaktet ham i 1993.

Kommisjonen tok derfor igjen kontakt med Olsen og bad ham om å overlevere et brev til denne kilden. I dette brevet datert 18. november 2002 ble kilden oppfordret til å kontakte kommisjonen. Det ble videre åpnet for at denne kontakten kunne skje anonymt, idet det viktigste for kommisjonen ikke nødvendigvis var å finne frem til vedkommendes identitet, men at vedkommende gav kommisjonen opplysninger om hvor den kunne finne dokumentasjon som bekreftet påstandene. Olsen opplyset senere at han hadde overlevert brevet til kilden, men at denne fremdeles ikke ønsket å stå frem for kommisjonen.

I november 2002 lyktes det imidlertid kommisjonen å komme i kontakt med den person som telefonisk hadde kontaktet Olsen i 2000. Vedkommende var Wilhelm Holm, styreleder i stiftelsen Romanifolket/Taterne. I møte med kommisjonens leder og utredningsleder bekreftet Holm at han i 2000 hadde kontaktet Olsen. Han forklarte at han ikke selv hadde kunnskap om LSD-forsøk, men at han hadde lest en del om dette i fremstillinger av Tranøy. Utover dette hadde han ikke kunnskap om LSD-forsøk. Han hadde heller ingen opplysninger som skulle tilsa at krigsbarn hadde vært utsatt for slike forsøk. Holm fortalte imidlertid at Olsen i 2000 hadde fortalt at han, Olsen, i 1993 hadde mottatt et tips om LSD-forsøk på krigsbarn etc. Opplysningene fra denne samtalen viderebragte Holm til advokat Spydevold.

På bakgrunn av disse nye opplysningene innkalte kommisjonen Kåre Olsen til et nytt møte den 12. desember 2002. I dette møtet bekreftet Olsen at vedkommende som hadde kontaktet ham i 2000, og som er omtalt i loggen, er Wilhelm Holm. Olsen bekreftet at Holm ikke hadde gitt ham ytterligere opplysninger knyttet til påstandene.

Dermed ble det klart at Olsen kun hadde én primærkilde for sine påstander, og kommisjonen gjentok sin forespørsel om Olsen kunne navngi denne. Olsen vegret å gjøre dette.

I møtet med kommisjonen den 12. desember 2002 ga Olsen imidlertid inntrykk av at vedkommende kilde kunne være ansatt i Riksarkivet. Olsen ble konfrontert med dette i et møte med kommisjonens leder og utredningsleder den 19. desember 2002, men Registeringen er benyttet til informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene kan brukes til å forbedre nettstedet vårt, og til å analysere bruken av nettstedet vårt. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke nettstedet vårt hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?i>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

møtte avdelingsleder i Riksarkivet, Jørgen Marthinsen, for kommisjonen.

1. Forklaring fra Per Madsen

Madsen ble i møtet med kommisjonen i februar 2003 bedt om å redegjøre for sin befatning med den såkalte LSD-saken. Madsen fortalte at han tidlig på høsten, enten i 1993 eller 1994, arbeidet i det daværende hovedmagasinet for militærarkiver i Riksarkivet. Under arbeidet gjorde han også kildesøk i en arkiveske med materiale etter Hærens Våpentekniske Korps (HVK). Her fant han et foredrag om bruk av LSD på forsøksdyr. Dokumentasjonen var ikke klausulert. Det var heller ikke det øvrige innholdet i esken.

Madsen fortalte at han, da han kom over foredraget, allerede en tid hadde bistått sin kollega Kåre Olsen med råd og vink vedrørende eventuelle adekvate kilder. Ut fra det Madsen karakteriserer som en innskytelse, kontaktet han Kåre Olsen angående dette foredraget. På oppfordring fra Madsen om å ta en kikk på foredraget avviste Olsen tilbudet som uinteressant. Madsen fortalte at han husket dette relativt godt, da Olsen i ettertid hyppig vendte tilbake til nettopp dette tipset.

Madsen fortalte at han ikke husker hva den aktuelle mappen het. Han leste verken foredraget eller noe annet i esken.

På spørsmål om på hvilken måte foredraget avlevert av HVK kunne knyttes til krigsbarnspørsmål, som Olsen primært var opptatt av, medga Madsen at han nå i ettertid ikke kunne gi noe eksakt svar. Tipset var sannsynligvis på linje med de øvrige kildeopplysninger han ga til sin kollega under dennes vitenskapelige arbeid med krigsbarntematikken.

Madsen sa at han gjennom samtaler med Olsen fikk kunnskap om at kommisjonen ønsket å komme i kontakt med ham. Han fortalte videre at han hadde fått beskjed fra Olsen om at denne kontakten kunne begrenses til å gjelde ett medlem av kommisjonen. Madsen fortalte at han da oppfattet at det ville være «å gå bak ryggen på kommisjonen.» For Madsen var dette et tilbud i regi av Kåre Olsen. Madsen ble etter dette spurt om han hadde mottatt et brev fra kommisjonen, datert 18. november 2002, der kommisjonen retter en innstendig oppfordring om å ta kontakt. Madsen benektet å ha mottatt brevet. Madsen ble deretter presentert for det brev kommisjonen har sendt til Olsen og som Olsen hadde bekreftet overfor kommisjonen har blitt mottatt av Madsen. Madsen svarte at han ikke hadde mottatt brevet av Olsen og stilte seg undrende til Olsens påstand. Madsen hevdet at han ikke hadde sett brevet tidligere og sa det ikke ville ha vært noe problem for Olsen å sikre at brevet ble overlevert ham. Brevet kunne bare leveres Riksarkivets husarkiv, som har som en av sine hovedoppgaver å distribuere post til de ansatte. Brevet ville da ha blitt levert uåpnet som personlig post. Denne rutinen var Olsen vel innforstått med. Madsen sa imidlertid at Olsen ved flere anledninger – senest i desember – hadde oppfordret ham til å stå frem. Madsen ville bestemt ikke gjøre dette, da han selv ikke oppfattet seg som noen kilde.

Madsen ble deretter presentert for Olsens logg. Av loggen fremkommer det at Olsen høsten 1993 mottok en telefonsamtale fra en anonym kilde, som kom med de aktuelle opplysningene om LSD-forsøk. Madsen avviste at han hadde kommet med disse opplysningene. Han hadde tipset Olsen om det nevnte foredrag som forelå som trykksak. Madsen kunne heller ikke forstå hvorfor Olsen først etter lang tid gikk ut offentlig med sine påstander.

På spørsmål kunne Madsen bekrefte at han og Olsen ved flere anledninger hadde diskutert bruk av LSD under avhør – brukt av nordkoreanerne mot amerikanske krigsfanger under Koreakrigen. Madsen og Olsen hadde også diskutert bruk av LSD i Norge – blant annet om bruken utelukkende skjedde i terapeutisk øyemed.

Madsen fortalte at han, i forbindelse med at det i år 2000 i pressen ble fremsatt påstander om at det hadde forekommet slike LSD-forsøk på krigsbarn, foretok undersøkelser i avleverte arkivalia fra HVK. Disse undersøkelsene er dokumentert i et internt notat til Riksarkivaren. Av notatet fremgår det at avleveringen fra HVK utelukkende inneholdt kopi av et trykt foredrag holdt av professor Næss på Farmakologisk Institutt på Blindern. Foredraget omhandler LSD-forsøk på rotter. På spørsmål om det var dette foredrag Madsen så i 1993, svarte han at han gikk ut fra dette.

2. Forklaring fra Kåre Olsen

Olsen ble innledningsvis spurt om han hadde levert kommisjonens brev av 18. november til Madsen. På dette spørsmålet svarte Olsen at han ikke hadde levert brevet direkte, men at han hadde fortalt til Madsen at kommisjonen hadde bedt ham formidle en oppfordring om å ta kontakt. I følge Olsen ville Madsen ikke vite noe om dette. På spørsmål om hvorfor Madsen ikke ville vite noe om denne henvendelsen, svarte Olsen at han fikk inntrykk av at Madsen «ikke orket». På spørsmål om hvorfor Olsen – til tross for at han ikke hadde levert brevet – uttrykkelig hadde forsikret at dette var gjort, svarte Olsen at han ikke var sikker på hvordan han hadde ordlagt seg i så måte, men at han beklaget hvis han hadde gitt opphav til misforståelser.

Olsen ble deretter bedt om å forklare seg om den loggen som han har overlevert til kommisjonen. Olsen forklarte at alle opplysningene om samtalen i 1993, som senere er innført i loggen, stammer fra Madsen. Olsen mente at han hadde beholdt det opprinnelige notatet – det vil si det notat som ble skrevet ned umiddelbart etter samtalen i 1993. På spørsmål sa Olsen seg villig til å overlevere dette opprinnelige notatet til kommisjonen.

I brev til kommisjonen har Olsen senere forklart at han ikke kan gjenfinne dette notatet.

Olsen fortalte i møtet at den henvendelse som han i 1993 fikk fra Madsen gjaldt opplysninger om menneskeforsøk med LSD og meskalin. Han fortalte videre at disse opplysningene stammet fra materiale fra HVK, men at han var usikker på om det var tale om gradert eller ugradert materiale. Olsen fortalte at han hadde fått denne henvendelsen mens han befant seg i et fjellmagasin. Han fortalte at han ble kontaktet av Madsen via sin personsøker, og at han etter dette gikk til den nærmeste telefonen. Han sa videre at han var usikker på hvor Madsen ringte fra. Han bekreftet at han oppfattet Madsens henvendelse som et tilbud om å få se det angjeldende materialet umiddelbart.

På spørsmål svarte Olsen at han ikke kunne huske om han hadde en senere samtale med Madsen om dette. Han hevdet imidlertid at notatet var utarbeidet kort tid etter at samtalen fant sted – mest sannsynlig samme eller påfølgende dag. Olsen bekreftet at han hadde samtalt med Madsen om dette i ettertid. I følge Olsen skal Madsen da ha uttalt frustrasjon over at Olsen ikke den gang kom å for å se det aktuelle materialet. Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene trafikkmalings og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke nettsiden vår. På spørsmål om hvorfor Olsen i 1993 ikke gikk for å se det aktuelle materialet, når han samtidig fant opplysningene så interessante at han gjorde et notat av dem, svarte Olsen at han ikke ønsket å gå inn i et arkiv utenfor hans arbeidsområde vanlig hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?i>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

igjen.

På spørsmål om Olsen hadde noen formening om hvorfor Madsen rettet en slik henvendelse til Olsen, svarte han at han antok at det skyldes at Madsen visste om hans generelle interesse for krigsbarnspørsmål. Han benektet imidlertid at de tidligere hadde hatt samtale om muligheten for at denne typen forsøk hadde foregått på krigsbarn. Han gjentok også at hele notatet fra 1993 stammet fra Madsen.

På spørsmål om Olsen har diskuterte disse spørsmålene med andre i Riksarkivet, svarte han at han frem til 1998 ikke hadde gjort dette. I 1998, i forbindelse med at han anmodet om innsyn i Riksarkivet, foretok han imidlertid selv enkelt undersøkelse rundt dette. Blant annet kontaktet han selv Næss, som hadde arbeidet ved farmakologisk institutt. Referat fra denne samtalen er loggført i den logg som er overlevert til kommisjonen.

3. Oppsummering

Kommisjonen ble i møtet i februar 2003 forelagt to svært ulike versjoner av hendelsesforløpet i 1993. Det synes å være enighet om at Madsen i sin tid kontaktet Olsen og gav ham enkelte opplysninger om LSD-forsøk. Det nærmere innhold av disse opplysningene, er det imidlertid betydelig uenighet om.

Kommisjonens granskning har brakt på det rene at det i avlevering fra Hærens Våpentekniske Korps (HVK) finnes et referat fra et foredrag holdt av professor ved Farmakologisk Institutt, Knut Næss, se punkt 5.5.3.1. Madsen har forklart at det er høyst sannsynlig at det er dette foredraget han så i 1993, og som han kontaktet Olsen om. Foredraget omhandler forsøk med LSD, men det er ikke opplysninger om at det er foretatt menneskeforsøk. Krigsbarn er heller ikke omtalt.

Det er derfor vanskelig å se hvordan innholdet av dette foredraget kan utgjøre grunnlag for Olsens påstander om at det i militær hensikt skal ha funnet sted dødelige LSD-forsøk ved norske psykiatriske institusjoner på krigsbarn eller andre.

Kommisjonen vil imidlertid peke på at Madsens henvendelse til Olsen i tid faller etter at det, blant annet fra Joar Tranøy, allerede hadde vært fremsatt påstander om uetiske LSD-forsøk som ledd i psykiatrisk forskning, se punkt 5.4.10. Det ble i den forbindelse også påstått at denne forskningen var initiert og finansiert av CIA, se punkt 5.4.11. Olsen, som først på et langt senere tidspunkt gikk offentlig ut med sine påstander, kan derfor ha misforstått eller husket feil med hensyn til innholdet av samtalen med Madsen eller lagt til informasjon fra andre kilder. Som nevnt, har Olsen ikke kunnet gjenfinne det opprinnelige notatet fra 1993, som han hevder ble skrevet umiddelbart etter samtalen med Madsen.

På bakgrunn av de nye opplysningene var det ønskelig for kommisjonen også å ha ytterligere en samtale med advokat Spydevold. Som nevnt under punkt 5.5.2 hadde Spydevold tidligere nektet å oppgi navnet på den «høyerestående offentlige ansatte», som var kilde for hennes påstander. I april 2003 hadde kommisjonens leder og utredningsleder et møte med Spydevold. På spørsmål svarte Spydevold nå at den ikke tidligere navngitte kilden var Kåre Olsen.

5.5.4.3 Arkiver fra Forsvarets forskningsinstitutt

Kommisjonens konsulent, Olav Njølstad, har i 2003 gått gjennom arkiver fra Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), se punkt 4.2.7.2. Gjennomgangen har vist at FFI i perioden 1959-77 gjennomførte et større forskningsprosjekt – med totalt 43 årsverk – med betegnelsen 144-TOX/138 «Nye toksiske stridsmidler (psykotrope stridsmidler)». I følge prosjektets sluttrapport var man i perioden 1959-64 «særlig opptatt av LSD-25 og liknende forbindelser».

Dette prosjektet har relevans for kommisjonens granskning på tre ulike måter. For det første forklarer det bakgrunnen for Forsvarets interesse for LSD i dette tidsrommet. For det andre utgjør FFIs prosjekt den institusjonelle og finansielle basis for samarbeidet med Farmakologisk Institutt. For det tredje gir det en viktig indikasjon på hvilke utenlandske miljøer norske forskere samarbeidet med.

Interessen for LSD og meskalin innenfor det militære forskningsmiljøet i Norge dukket opp på slutten av 1950-tallet som en del av en mer generell interesse for det man kalte «nye toksiske stridsmidler» eller «psykotrope stridsmidler». Etter at man i noen år hadde gjort dyreforsøk for å undersøke nerveregassens virkning på psykiske funksjoner, vedtok man i 1959 å ta opp studiet av kjemiske stoffer som virker direkte på psyken. I et hemmelig notat til FFIs direktør Finn Lied av 28. januar 1958 forklarte forskningssjef Johannes A. Barstad at dette var stoffer som «fremkaller hallusinasjoner og andre psykiske forstyrrelser som overdreven angst, apati, osv.» Ifølge Barstad var det «ikke usannsynlig at vi her står overfor nye potensielle stridsmidler». **86**

Nato-landene fryktet på denne tiden at Sovjetunionen hadde utviklet en metode for billig masseproduksjon av det hallusinogene stoffet LSD-25. **87** Ut fra denne antagelsen utkrystalliserte det seg etterhvert et tredelt trusselbilde. Dels fryktet man at LSD og liknende hallusinogener ville kunne anvendes i krig med sikte på å sette norske og allierte styrker midlertidig ut av spill. Dels fryktet man at Sovjetunionen planla å bruke hallusinogener som et ledd i avhør eller indoktrinering av vestlige krigsfanger (såkalt «hjernevask»). I noen grad fryktet man dessuten at hallusinogener kunne benyttes «som hjelpemidler i spionasjen (påvirkning av nøkkelpersonell som ambassadefunksjonærer, etc.)». **88**

Ved FFI registrerte man at Norges nærmeste allierte tilla de psykotrope forbindelsene en relativt stor potensiell betydning. Samtidig måtte man konstatere at man ikke fikk del i de alliertes kunnskaper: «Det er tydelig at det foregår intens forskning på dette feltet, og at vi kan slå fast at vi er dårlig orientert om utviklingen», het det eksempelvis i Tox-avdelingens første langtidsprogram fra mars 1960. For å motvirke dette, fant man det nødvendig å intensivere avdelingens studier av disse stoffenes kjemiske struktur og farmakologiske såvel som biokjemiske virkning. «Målet for undersøkelsene», het det videre, «må være å skaffe oss et grunnlag for vurdering av den trussel de psykotrope stridsmidlene representerer». **89**

Dette prosjektet dannet basis for et samarbeid med dr. med. Knut Næss ved Farmakologisk Institutt ved Universitetet i Oslo. FFI hadde tidligere samarbeidet med Næss i forbindelse med studier av virkningene av masseødeleggelsesvåpen, hvor Næss hadde utført dyreforsøk med nerveregass. Da man i 1959-60 bestemte seg for å ta opp studiet av psykotrope stridsmidler, var det Regjeringen som benyttet informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan tilby deg bedre service. Informasjonskapslene egne biokjemiske undersøkelser på dette feltet ville bli supplert i den utstrekning det lot seg gjøre med «atferdspsykologiske forsøk ved Farmakologisk Institutt». **90**

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

på noe tidspunkt også kan ha inkludert forsøk på mennesker. Fra FFIs synspunkt var problemstillingen snarere de klare metodiske begrensninger som undersøkelsene på dette feltet var underlagt, idet Avdeling for toksikologi, som det heter i prosjektets sluttrapport, ikke engang hadde mulighet til å «drive forsøk med større dyr». ⁹³

Gjennomgangen har heller ikke gitt holdepunkter for at norsk LSD-forskning i militære regi mottok amerikansk støtte, verken faglig eller finansielt. Tvert i mot har gjennomgangen vist at det på dette punkt var påfallende lite kontakt mellom FFI og relevante amerikanske miljøer. Mens de fleste av FFIs avdelinger i disse årene hadde et meget tett samarbeid med tilsvarende fagmiljøer i USA, og til dels mottok betydelig finansiell støtte derfra, var Avdeling for toksikologi orientert mot europeiske samarbeidspartnere, først og fremst England og Holland. Årsaken var at USA på dette området ikke var rede til å dele sine kunnskaper med andre, selv ikke sine nærmeste allierte. Det virker på denne bakgrunn svært lite sannsynlig at de samme amerikanske miljøer skulle ha initiert slike omstridte forsøk i tredjeland, hvor muligheten til å sikre seg den ønskede kontroll over forskningsresultatene rimeligvis måtte bli vesentlig mindre enn om forskningen foregikk ved lukkede amerikanske institusjoner. I toksikologiavdelingens første langtidsprogram fra mars 1960 het det lakonisk: «På dette området får vi ingen klassifiserte opplysninger utefra.» ⁹⁴

5.6 Oppsummering av granskningen av påstandene om LSD-forsøk

Fremstillingen av påstandene om LSD-forsøk er gjort omfattende og detaljert. Det skyldes at kommisjonen har funnet det nødvendig å gjøre rede for hvordan den tilnærmet seg de aktuelle påstandene og hvilke granskningsskritt som ble iverksatt. Fremstillingen har vist at kommisjonens undersøkelser fulgte to parallelle spor. For det første ble det foretatt undersøkelser av påstander om LSD-forsøk i psykiatrisk forskning, herunder påstander om at denne forskningen var påvirket og finansiert av CIA. For det andre ble det foretatt undersøkelser av påstander om LSD-forsøk i militær hensikt. Som granskningen har vist, er det berøringspunkter mellom de to sporene som ble fulgt. For kommisjonen synes det som om påstandene om LSD-forsøk i militær hensikt i stor utstrekning bygger på påstandene om LSD-forsøk som ledd i psykiatrisk forskning.

Kommisjonens granskning har vist at det fra begynnelsen av 1960-årene til midten av 1970-årene ble drevet utprøving med bruk av LSD i behandlingen av psykiatiske pasienter, særlig ved Modum Bad Nervesanatorium. Det er imidlertid ikke avdekket forhold som tyder på at den enkelte pasientens beste ikke var det overordnede hensynet i denne utprøvende behandlingen.

Kommisjonens granskning har ikke avdekket noe belegg for påstandene om at CIA eller andre militære instanser i USA eller Norge har vært involvert i forsøk med LSD foretatt på pasienter ved psykiatiske institusjoner eller på krigsbarn i Norge. Granskningen har derimot vist hvordan påstandene om bruk av norske krigsbarn ser ut til å bygge på én enkelt kilde, som ikke sier noe hverken om krigsbarn eller om LSD-forsøk på mennesker. De mer og mindre direkte påstandene om at CIA eller andre militære instanser i USA står bak LSD-forsøk på mennesker i Norge viser seg å være antagelser på meget tynt faktisk grunnlag.

Når det gjelder påstandene om LSD-forsøk i militær hensikt, finner kommisjonen grunn til å beklage at det var så vanskelig å få avdekket bakgrunnen for de aktuelle påstandene. Påstandene er av meget alvorlig karakter og vakte, da de ble fremsatt, betydelig interesse – også internasjonalt. I så henseende burde det ha vært i alle involverte parter interesse å sørge for at alle faktiske forhold ble klarlagt og ikke tidvis trenere kommisjonens arbeid. Kommisjonen finner videre grunn til å beklage at slike alvorlige påstander overhodet ble fremsatt – når kildebelegget for disse må ha fremstått som så uklart og usikkert også for de som fremsatte påstandene.

¹ Tranøy, Joar: *Psykiatriens kjemiske makt*, Oslo 1995, særlig s. 113-205.

² Hofmann, A: *History of the discovery of LSD*, i 50 years of LSD, redigert av Pletcher, A og Ladewig, D. New York og London 1994, s. 7.

³ Geert-Jørgensen, Einar: *Modelpsykososer og lysergsyre-diætyl-amidbehandling*, Ugeskrift for Læger 1961, s. 1452. flg.

⁴ Busch, A. K. og Johnson, W. C.: *L.S.D. 25 as an aid in psychotherapy*, i Diseases of the Nervous System 1950:1, s 241-3.

⁵ Kringlen, Einar, *Psykiatri*, 7 utgave, Oslo 2001 side 224-225.

⁶ Due Madsen, Jørgen og Hoffart, Asle: *Psychotherapy with the aid of LSD*, i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift 1996:50, s 477-486.

⁷ Leuner, H: *Hallucinogens as an aid in psychotherapy: basic principles and results*, i 50 years of LSD, redigert av Pletcher, A og Ladewig, D. New York og London 1994, s. 177.

⁸ Lader, M: *Pharmacological standards for evaluation of clinical effects of hallucinogens*, i 50 years of LSD, redigert av Pletcher, A og Ladewig, D. New York og London 1994, s. 177.

⁹ Johnsen, Gordon: *Modellpsykosens klinikk*, Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift, 1964 s. 16.

¹⁰ Se punkt 5.1.

¹¹ Tranøy, Joar: *Psykiatriens bruk av LSD i behandling og forskning*, 1992, Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene trafikk måling og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

selv at studien var støttet av amerikanske militære myndigheter. Se note 2, hvor det heter: «This work was supported by Contract DA 49-007-MD-435 and Contract DA 49-007-MD-725 with the Department of the Army, Office of the Surgeon General, Medical Research and Development Board, Washington D.C.» .

¹⁵ Bilag til protokollen fra rådsmøtet hos Helsedirektøren 24. august 1960.

¹⁶ Davidsen, Silje Beate: *En kjetter i det medisinske miljø?; En studie av psykiater Jan Greves bruk av LSD og hasj i behandling av pasienter 1962-1971* , upublisert hovedoppgave i historie ved Universitetet i Oslo, 2002, s. 45.

¹⁷ Ulovlig bruk av LSD forekom imidlertid. I 1972 ble psykiateren Jan Greve dømt til fengsel for å ha behandlet pasienter med blant annet LSD. Greve-saken er utførlig behandlet av Davidsen, se note 42.

¹⁸ Lind, Brit Bergersen: *Narkotikakonflikten; Stoffbruk og myndighetskontroll* , Oslo 1974.

¹⁹ Alnæs, Randolph: *Therapeutic application of the change in consciousness produced by psycholytica* , i . Acta psychiatrica Scandinavia 1964: 40, Suppl. 180.

²⁰ Varhaug, Sverre: *L.S.D .-behandling* , i Statens klinikk for narkomane 10 år 1961-1971, s. 88 flg.

²¹ Abramson, Harold A. (red.): *The use of LSD in psychotherapy; Transactions of a conference on d-Lysergic Acid Diethylamide, April 22, 23 and 24* , 1959, Princeton N.J., New York 1960.

²² Abramson, Harold A. (red.): *The use of LSD on psychotherapy and alcoholism* , Indianapolis/New York/Kansas City 1967.

²³ I et singel-blind forsøk vet pasienten ikke hva den får, og ved et dobbel-blind vet hverken pasient eller terapeut hva pasienten mottar.

²⁴ Redegjørelse fra O. H. Robak, Modum Bad Nervesanatorium til overlege Gordon Johnsen, samme sted, 23. desember 1961.

²⁵ Indenrigsministeriets redegjørelse for LSD-sagens forløp j.nr. 5740/0-17/1985, august 1985.

²⁶ Risskov Statshospital, Sct. Hans Hospital, Montebello, Riskshospitalet og Jydske Nervesanatorium , kfr. Indenrigsministeriets betenkning til Folketingets Komunalutvalg, 30 august 1985.

²⁷ Fremstillingen er basert på: Sandison, R.A, Spencer, A.M. & Whitelaw, J.D.A.: *The Therapeutic Value of Lysergic Acid Diethylamide in Mental Illness* , i Journal of Mental Science 1954, s. 491-507. Sandison, R.A & Whitelaw, J.D.A: *Further studies in the therapeutic value of lysergic acid diethylamide in mental illness* , i Journal of Mental Science 1957, side 103, 332-343, Spencer, A.M.: *Permissive group therapy with LSD* , i Hallucinogenic drugs and their psychotherapeutic use, redigert av Crockett, R., R.A. Sandison & A.Walk, London 1963, s 61-66, Kaij, Lennart: *LSD-behandling av neuroser* , i Läkartidningen 1963: 60, s. 962-932, Abramson, Harold A. (red.): *The use of LSD in psychotherapy; Transactions of a conference on d-Lysergic Acid Diethylamide, April 22, 23 and 24* , 1959, Princeton N.J., New York 1960 og Abramson, Harold A. (red.): *The use of LSD on psychotherapy and alcoholism* , Indianapolis/New York/Kansas City 1967.

²⁸ Abramson, Harold A.: *The use of LSD in psychotherapy; Transactions of a conference on d-Lysergic Acid Diethylamide, April 22, 23 and 24, 1959, Princeton N.J.* , New York 1960 og Savage, C., Terill J & Jackson, D.D: *Lsd, transcendence and the new beginning* , i Journal of Nervous and Mental Diseases 1962.

²⁹ Abramson, Harold A.: *The use of LSD in psychotherapy; Transactions of a conference on d-Lysergic Acid Diethylamide, April 22, 23 and 24, 1959, Princeton N.J.* , New York 1960, s. 10.

³⁰ Kaij, Lennart: *LSD- behandling av neuroser* , i Läkartidningen 1963: 60 s. 926-932.

³¹ Abramson, Harold A. (red.): *The use of LSD in psychotherapy; Transactions of a conference on d-Lysergic Acid Diethylamide, April 22, 23 and 24, 1959, Princeton N.J.* , New York 1960 og Abramson, Harold A. (red.): *The use of LSD on psychotherapy and alcoholism* , Indianapolis/New York/Kansas City 1967.

Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene er nødvendige for drift av nettstedet og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å vanlig hvis du godtar dette.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

- ³⁴ Ringberg, Odd Børre: *Gruppebehandling kombinert med LSD-behandling av narkomane*, i Statens klinikk for narkomane 10 år 1961-1971, s. 92
- ³⁵ Varhaug, Sverre: *LSD-behandling*, i Statens klinikk for narkomane 10 år 1961-1971, s. 88-89 og Ringberg, Odd Børre: *Gruppebehandling kombinert med LSD-behandling av narkomane*, i Statens klinikk for narkomane 10 år 1961-1971, s. 90-94.
- ³⁶ Artikkene er overlevert kommisjonen fra Modum Bad Nervesanatorium, uten henvisning til hvor de er publisert.
- ³⁷ NOU 1992: 25 Utredning om lobotomi s. 7
- ³⁸ NOU 1992: 25 Utredning om lobotomi s. 67.
- ³⁹ Se punkt 5.4.3.
- ⁴⁰ Brev fra Modum Bad Nervesanatorium til Helsedirektoratet, 30.06.92.
- ⁴¹ Johnsen, Gordon: *Psykolytisk behandling med LSD mv. som psykoterapeutisk hjelpemiddel ved Modum Bads nervesanatorium*, upublisert.
- ⁴² Johnsen, Gordon: *Modellpsykosens klinikk*, i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift, 1964 s. 22.
- ⁴³ Due-Madsen, Jørgen og Hoffart, Asle, *Psychotherapy with the aid of LSD*, i Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift 1996: 50, s. 480.
- ⁴⁴ Tilsvarende prinsipp kommer nå til uttrykk i Psykisk helsevernlov av 2. juli 1999 nr. 62 § 2-1.
- ⁴⁵ Om lov om endringer i lov av 28. april 1961 nr. 2 om psykisk helsevern, Ot. prp. nr. 26 1976-77, s. 2.
- ⁴⁶ Johnsen, Gordon: *Veiledning for den psykolytiske behandling*, upublisert.
- ⁴⁷ Alnæs, Randolph. og Skaug, Odvar E.: *Kliniske og psykopatologiske fenomener under psykoterapi ved hjelp av LSD korrelert med biokjemiske funn*, i Tidsskrift for Den norske Lægeforening 83, 1963, s. 1722.
- ⁴⁸ Alnæs, Randolph: *Therapeutic application of the change in consciousness produced by psycholytica*, i. Acta psychiatrica Scandinavia 1964: 40 Suppl 180, s. 562.
- ⁴⁹ Op. cit.
- ⁵⁰ Alnæs, Randolph og Skaug, Odvar E.: *Kliniske og psykopatologiske fenomener under psykoterapi ved hjelp av LSD korrelert med biokjemiske funn*, i Tidsskrift for Den norske Lægeforening 83, 1963, s. 1722.
- ⁵¹ Abramson, Harold A. (red.): *The use of LSD on psychotherapy and alcoholism*, Indianapolis/New York/Kansas City 1967.
- ⁵² St. prp. Nr. 89 (1995-1996), "Billighetserstatninger av statskassen", sak nr. 67. Pasienten ble imidlertid ikke tilkjent billighetserstatning. Billighetsutvalget la, som Helsetilsynet, til grunn at pasienten ikke tilfredsstilte behandlingskriteriene, men kom til at det ikke forelå årsakssammenheng mellom søkers plager i dag og LSD-behandlingen.
- ⁵³ Ringberg, Odd-Børre: *Gruppebehandling kombinert med L.S.D.-behandling av narkomane*, i Statens klinikk for narkomane 10 år 1961-1971, s. 90.
- ⁵⁴ Op. cit.
- ⁵⁵ Varhaug, Sverre: *LSD-behandling*, i Statens klinikk for narkomane 10 år 1961-1971, s. 88-89.
- ⁵⁶ Ringberg, Odd Børre: *Gruppebehandling kombinert med LSD-behandling av narkomane*, i Statens klinikk for narkomane 10 år 1961-1971, s. 90-94.
- ⁵⁷ Op. cit.
- ⁵⁸ Tranøy, Joar: *Psykiatriens bruk av LSD i behandling og forskning*, 1992, upublisert, s. 9.
- ⁵⁹ Op. cit.
- ⁶⁰ Tranøy, Joar: *Psykiatriens kjemiske makt*, Oslo 1995, s. 196.
- ⁶¹ Op. cit.
- ⁶² Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies) slik at vi kan yte deg bedre service. Informasjonskapslene brukes til analyse og optimalisering av tjenesten. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke nettsiden uten å endre innstillingene dine.
- ⁶³ Se punkt 3.11 og 3.12.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

Go

JUL AUG SEP

◀ 27 ▶

2013 2014 2015

▼ About this capture

1 capture

27 Aug 2014

⁶⁷ Se punkt 5.4.2.1. overfor

⁶⁸ Se punkt 5.4.11.2. overfor

⁶⁹ Koch, Egmont R og Wech, Michael: *Deckname Artischocke. Die geheimen Menschenversuche der CIA*, München 2002, s. 215-216 og note 64-66.

⁷⁰ Tranøy, Joar: *Psykiatriens kjemiske makt*, Oslo, 1995, s. 121.

⁷¹ Op. cit.

⁷² Op. cit. note 169.

⁷³ Se punkt 5.5.4.2.

⁷⁴ Se punkt 3.11.

⁷⁵ I et brev til skattefogden i Vestfold av 19. juli 1946 opplyses det at det tidligere tyske barnehjemmet Godthaab er nedlagt, med unntak av 17 åndssvake barn med norsk mor og tysk far. I et brev fra det kgl. sosialdepartement til skattefogden i Vestfold av 18. september 1946 opplyses det at barna fra 1. august er ført over til Tokerud åndssvakeheim.

⁷⁶ Disse to mappene er fra den tredje avleveringen til Statsarkivet, som, ifølge Statsarkivets katalog over arkivet, består av dokumenter som ble funnet på Emma Hjorts hjem i en søppelsekk klare til å ødelegges. Disse mappene inneholder bare én type dokumenter: de løpende journalopptegnelsene.

Én av disse mappene hadde et navn som ikke var identisk med navnet på lista over åndssvake krigsbarn, men fødselsdatoen og navnelikheten tyder på at barnet har fått fornorsket det opprinnelige tyske navnet etter ankomst i barnehjemmet. Manglene i journalen forhindrer at identiteten til barnet kan sjekkes opp mot foreldrenes navn.

⁷⁷ Se note 18 kapittel 3.

⁷⁸ The New York Times, 1. april 2001.

⁷⁹ Se punkt 3.11.

⁸⁰ Eric Olson har en egen nettside, www.frankolsonproject.org, hvor han redegjør utførlig for denne saken.

⁸¹ Dokumentet finnes på www.frankolsonproject.org/Documents/MysteriousDoc.html.

⁸² En generell betraktning kan imidlertid være at dersom amerikanske myndigheter ønsket å gjennomføre farlige medisinske eksperimenter, ville Berlin i utgangspunktet egne seg bedre enn Norge, i og med at amerikanerne der hadde egen juridiksjon og et betydelig militært nærvær.

⁸³ Koch, Egmont R og Wech, Michael: *Deckname Artischocke. Die geheimen Menschenversuche der CIA*, München 2002.

⁸⁴ Op. cit. s. 159 og s. 319.

⁸⁵ Op. cit. s. 158, der det henvises til Agrell, Wilhelm: *Svenska förintelsesvapen. Utvecklingen av kemiska og nuklära stridsmedel 1928-1970*, Lund 2002.

⁸⁶ Barstad til Lied, notat: «V-agents – nye toksiske stridsmidler», 28/1-58, FFI, Sentralarkivet, eske med nylig avleverte dokumenter fra Avdeling for toksikologi (TOX).

⁸⁷ Barstad til Gramstad, notat: «Ikke-dødelige kjemiske og biologiske stridsmidler», 3/10-63, FFI, Sentralarkivet, eske med nylig avleverte dokumenter fra Avdeling for toksikologi (TOX).

⁸⁸ Barstad til Lied, notat: «Konsept for direktøren», 10/7-61, FFI, Sentralarkivet, eske med nylig avleverte dokumenter fra Avdeling for toksikologi (TOX).

⁸⁹ Barstad til Lied, «Langtidsprogram samt program frem til 31. desember 1961», 21/3-60, FFI, Sentralarkivet, eske med nylig avleverte dokumenter fra Avdeling for toksikologi (TOX).

⁹⁰ «Forskningsprogram for FFITOX for 1962», FFI, Sentralarkivet, eske med nylig avleverte dokumenter fra Avdeling for toksikologi (TOX).

⁹¹ Også de første eksperimentelle atferdsforsøkene på feltet psykotrope stridsmidler, iverksatt våren 1959 gjennom et samarbeid mellom forsker

Tønseth (FFI) og Wulff-Rasmussen (Farmakologisk Institutt), ble utført på Regjeringen.no benytter informasjonskapsler (cookies). Klikk på knappen "Ikke bruk cookies" for å deaktivere dem. Du kan lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke Regjeringen.no uten å deaktivere dem. Du kan også lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke Regjeringen.no uten å deaktivere dem. Du kan også lese mer om vår bruk av informasjonskapsler eller fortsette å bruke Regjeringen.no uten å deaktivere dem.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/2003/nou-2003-33/6.html?id=149038>

JUL **AUG** SEP

◀ **27** ▶

2013 **2014** 2015

[1 capture](#)

27 Aug 2014

▼ About this capture

(psykotrope stridsmidler)", 20/6-77, FFI, Sentralarkivet, jobb 144-TOX/138.

- ⁹⁴ Barstad til Lied, «Langtidsprogram samt program frem til 31. desember 1961", 21/3-60, FFI, Sentralarkivet, eske med nylig avleverte dokumenter fra Avdeling for toksikologi (TOX).

Bla i dokumentet: < [4 Kommisjonens arbeidsmåte,...](#) | [6 Elektroder](#) > | [Dokumentets forside](#)